

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe YAVUZ AYDEMİR

**ADANA VE MERSİN İLLERİ ÖRTÜALTI SEBZE
YETİŞTİRİCİLİĞİNDE TARIMSAL KREDİ KULLANIMI**

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ADANA-2022

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ADANA VE MERSİN İLLERİNDE ÖRTÜ ALTI SEBZE
YETİŞTİRİCİLİĞİNDE TARIMSAL KREDİ KULLANIMI**

Ayşe YAVUZ AYDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu Tez 01.04.2022 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oybirliği/Oyçokluğu ile Kabul Edilmiştir.

.....
Prof. Dr.Ö.Faruk EMEKSİZ Prof.Dr. Müge KANTAR DAVRAN Doç.Dr.İsmail
UKAV
DANIŞMAN ÜYE ÜYE

Bu Tez Enstitümüz Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında hazırlanmıştır.
Kod No:

Prof. Dr. Sadık DİNÇER
Enstitü Müdürü

**Bu çalışma Ç.Ü. Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Fonu tarafından
desteklenmiştir.**
Proje No: FYL-2019-12037

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge
ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat
Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA VE MERSİN İLLERİNDE ÖRTÜ ALTI SEBZE
YETİŞTİRİCİLİĞİNDE TARIMSAL KREDİ KULLANIMI

Ayşe YAVUZ AYDEMİR

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Danışman : Prof. Dr.Ö. Faruk EMEKSİZ
Yıl: 2022, Sayfa: 73
Juri : Prof. Dr.Ö. Faruk EMEKSİZ
: Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN
: Doç. Dr. İsmail UKAV

Adana ve Mersin illerinde örtü altı sebze üretimi yapan üreticilerin sosyo-ekonomik durumu, işletme giderleri, finansman ihtiyaçları ve kredi kullanımı, arazi tasarruf şekli vb. unsurları belirlemek amacıyla yürütülen bu araştırmada Örtü Altı Kayıt Sistemi'nde kayıtlı 106 üreticiye yüz yüze bireysel görüşme tekniği kullanılarak anket uygulaması yapılmıştır. 1 Kasım 2021 -31 Ocak 2022 dönemini kapsayan araştırma sonuçlarına göre üreticilerin Kamu Bankaları ve Tarım Kredi Kooperatiflerini tercih ettikleri, tercih sebeplerinin düşük faiz oranları olduğu, alternatif finansman araçları ve krediler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir. İlave olarak, maliyetlerdeki artışın ve pandemi koşullarının finansmana duyulan ihtiyacı artırdığı fakat yapılandırma işlemlerinin faiz oranlarındaki yükseklik sebebiyle tercih edilmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Örtü altı sebze yetiştiriciliği ,tarımsal finansman, tarımsal kredi

ABSTRACT

MSc. THESIS

AGRICULTURAL CREDIT USAGE IN GREENHOUSE VEGETABLE PRODUCTION IN ADANA AND MERSİN PROVINCES

Ayşe YAVUZ AYDEMİR

ÇUKUROVA UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
DEPARTMENT OF AGRICULTURAL ECONOMICS

Danışman : Prof. Dr.Ö. Faruk EMEKSİZ
Yıl: 2022, Sayfa: 73
Juri : Prof. Dr.Ö. Faruk EMEKSİZ
: Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN
: Assoc. Prof. Dr. İsmail UKAV

In this research, which was carried out to determine factors such as socio-economic status, firm expenditure, financing needs and credit usage, land tenure of greenhouse vegetables producers in Adana and Mersin provinces, a questionnaire was applied to 106 producers registered in the Greenhouse Registration System using face-to-face personal interview technique. According to the results of the research covering the period of 1 November 2021 and 31 January 2022, it was determined that the producers preferred Public Banks and Agriculture Credit Cooperatives the reasons for their preference were low interest rates, and they did not have enough information about alternative financing instruments and loans. In addition, it was observed that the increase in costs and pandemic conditions increased the need for financing but financial structuring were not preferred due to the high interest rates.

Keywords: Greenhouse vegetables production, agricultural financing, agricultural credit

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Dünya’da ve Türkiye’de bitkisel üretim, ülke ekonomilerinin önemli ve stratejik bir parçası olarak gelişimini sürdürmektedir. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda geleneksel üretimden teknolojik üretime geçiş sürecinde bitkisel üretim çeşitliliği ve verim artışı sağlanmıştır. Yaşanan gelişmelerle birlikte tarımda finansmanın önemi her geçen gün artmaktadır.

Örtüaltı sebze yetiştiriciliği modelinde; işletme kurulumu, modernizasyon, üretim masrafları ve sigorta gibi maliyetlerin yüksek olması tarımsal krediye olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de örtüaltı tarımın öncülerinden olan Adana ve Mersin İllerinde örtüaltı sebze yetiştiriciliğinde tarımsal kredi kullanımı, işletme büyüklüklerine göre kullanılan krediler, sübvansiyonlu kredilerin kullanım oranı, kullanılan kredilerin çeşitleri (işletme-yatırım), kredi vadeleri, işletmelerce özel ve kamu bankaları tercihleri, kullanılan kredilerde geri ödemelerde yaşanan sorunlar ve yapılandırma gibi konular irdelenmiştir.

Çalışmada işletmelerin, arazi genişlikleri incelendiğinde, ortalama arazi genişliğinin 17,9 dekar olduğu, en küçük arazi genişliğinin 0.55 dekar, en büyük arazi büyüklüğünün ise 200 dekar olduğu saptanmıştır. İşletmelerin %67.9’u 0-7 oranda dekar arazi genişliğine sahip olduğu görülmüştür. İşletmelerin arazi parça sayısı çoğunlukla (%76.4) 1-2 parçadan oluşmaktadır. İşletmelerin arazi tasarruf şekli %76.4 ile mülk işletmelerden oluşurken; işletmelerin ortalama faaliyet süresi 16.3 yıl olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin %46.2’si birden fazla ürün yetiştirirken, geriye kalanı tek ürün yetiştirmektedir. Yetiştirilen ürünlerden ilk sırada %22.6 ile domates yer almaktadır. İşletmelerin yaklaşık 2/3’ü (%64.2) plastik örtü kullanmaktadır.

İşletmelerin %36.79’u alçak tünel, %33.97’si yüksek tünel, %29.24’ü ise sera kullanmaktadır. İşletmelerin tarımsal yapı özellikleri ile ilgili bilgiler Çizelge 4.7’de verilmiştir.

Son 3 yıllık dönemde %64,4 üreticinin tarımsal kredi kullandığı, üreticilerin %41,6'sının teminat sorunları nedeniyle kredi kullanamadığı tespit edilmiştir. Kredi kaynağı, öncelikli olarak faiz oranlarının düşük olması (%63,9) ve teminat talebinin az olması veya hiç olmaması (%36,1) nedeniyle tercih edilmiştir . En çok tercih edilen kurumların Kamu Bankası %61,6 ve Tarım Kredi Kooperatif'i %35,4 olduğu görülmüştür.

Hazine destekli krediler konusunda bilgi sahibi olunmasına ilişkin cevaplar evet (64), hayır (11), kısmen (29) şeklinde verilmiştir.

Kredi borçlarının zamanında ödenmesine ilişkin cevaplar evet %93.4 ve hayır %3.7 şeklinde verilmiştir.

Araştırma da sonuç olarak, tarım finansmanı konusunda uzman kurumların alternatif ürünler geliştirmesi, kredi analiz yöntemlerinde şeffaflığın sağlanması, kredilerin amacına uygun olarak kullanılması, kredi kontrol uygulamalarında etkinliğin sağlanması, tarımsal üretimde kolektif uygulamalara yer verilmesi, finansal sürdürülebilirlik için tarım sigortasının yaygınlaştırılması ve menkul kıymet olarak değerlendirilmesi, etkin ve verimli arazi kullanımı uygulamalarına önem verilmesi, enerji maliyetlerinin düşürülmesi için alternatif veya yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim gibi birçok başlıkta çalışmalar yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

TEŞEKKÜR

Bu tezin oluşturulması sırasında bilgi ve tecrübesiyle her zaman yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ömer Faruk EMEKSİZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmama verdikleri değerli katkılardan dolayı jüri üyeleri Sayın Prof.Dr. Müge KANTAR DAVRAN ve Sayın Doç.Dr.İsmail UKAV'a çok teşekkür ederim.

Tezime katkı ve destek sağlayan Ç.Ü Bilimsel Araştırmaları Projeleri Koordinatörlüğü'ne teşekkür ederim.

Çalışmama verdiği katkılardan dolayı anket sorularını içtenlikle cevaplayan üreticilere teşekkürü borç bilirim.

Tez boyunca bilgi ve yardımlarını esirgemeyen arkadaşım sayın Yunus Emre KAPUSUZ'a, tez yazım sürecinde ve saha çalışmalarımnda destek olan eşim Cüneyt AYDEMİR'e, hayatımın her döneminde bana güvenen ve her zaman yanımda olan sevgili aileme,teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER	SAYFA
ÖZ	I
ABSTRACT.....	II
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET.....	III
TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
ÇİZELGELER DİZİNİ	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	X
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XII
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	5
3. MATERYAL YÖNTEM	9
3.1. Materyal.....	9
3.1.1. Anket Soruları.....	9
3.2. Yöntem	10
3.2.1. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde kullanılan yöntem. 10	
3.2.2. Verilerin analizinde kullanılan yöntem.....	11
4. BULGULAR VE ARAŞTIRMA	13
4.1. Türkiye Tarım Sektörü	13
4.1.1. Tarım politikalarının gelişim süreci.....	15
4.1.2. Tarım finansmanı gelişim süreci.....	17
4.1.3. Örtüaltı üretimi	19
4.1.4. Seracılık yatırım teşvikleri.....	22
4.2. Tarım Finansmanı ve Uygulamalar	23
4.2.1. Tarım sektörü kredileri	25

4.2.1.1. Kredi değerlendirme s¼reci	27
4.2.1.2. Kredi skorlama s¼reci.....	27
4.2.2. Çiftçi kredi kartları.....	31
4.2.3. Tarım kredi sisteminde karşılaşılan riskler	32
4.2.4. Tarım sigortası uygulamaları	33
4.2.5. ABD tarım finansmanı uygulamaları.....	35
4.2.6. Türkiye tarım arazilerinde gayrimenkul değerlemesinin rol¼ ..	37
4.2.7. Alman kooperatif bankacılığı ve Raiffeisen Modeli.....	41
4.3. Alan alışması Sonuçları	43
4.3.1 Üreticilerin demografik özellikleri	44
4.3.2 Ört¼altı tarım işletmelerinin tarımsal yapı özellikleri.....	45
4.3.3. İşletme giderlerini karşılama şekli (kredi ve finansman).....	47
4.4. Ört¼ Altı Tarım Uygulamaları GZFTAnalizi	52
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	55
KAYNAKLAR	59
ÖZGEÇMİŞ	67
EKLER	68
EK-1 Anket Formu	70

ÇİZELGELER DİZİNİ

SAYFA

Çizelge 3.1. Anket uygulanan ilçeler / mahalleler	11
Çizelge 4.1. Örtüaltı alanları (1000 da).....	20
Çizelge 4.2. Örtüaltı üretim miktarları (1000 ton).....	21
Çizelge 4.3. İhtisas kredilerinin dağılımı 2015-2020 (tarım, milyon ₺)	24
Çizelge 4.4. Skorlama sistemi kalitatif analiz.....	28
Çizelge 4.5. Arazi değerinin belirlenmesinde kullanılan değişkenler.....	40
Çizelge 4.6. Üreticilerin demografik özellikleri	44
Çizelge 4.7. İşletmelerin tarımsal yapı özellikleri	46
Çizelge 4.8. Üreticilerin tarımsal kredi tercihleri.....	48
Çizelge 4.9. Kadınlara özel uygulanan sübvansiyon oranının gerekliliği.....	49
Çizelge 4.10. Üreticilerin kredi faiz oranları ve vade hakkındaki görüşleri	50
Çizelge 4.11. Üreticilerin son yıl kullandıkları kredi miktarı (bin TL).....	50
Çizelge 4.12. Üreticilerin TARSİM hakkındaki fikirleri	52

ŞEKİLLER DİZİNİ

SAYFA

Şekil 4.1. Tarım arazilerinin dağılımı (1000 ha).....	14
Şekil 4.2. Kinin Defteri.....	18
Şekil 4.3. Türkiye örtüaltı ürün deseni (2019).....	21

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKS	: Arıcılık Kayıt Sistemi
ARIP	: Tarım Reformu Uygulama Projesi
BÜD	: Brüt Üretim Değeri
BÜGEM	: Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
CO ₂	: Karbondioksit
CSBB	: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
ÇEGÜF	: Çiftçi Eline Geçen Ürün Fiyatları
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇMVA	: Çiftlik Muhasebe Veri Ağı
Da	: Dekar
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)
GAFFSP	: Küresel Tarım ve Gıda Güvenliği Programı (Global Agriculture and Food Security Program)
GFSI	: Küresel Gıda Güvenliği Girişimi (Global Food Safety Initiative)
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GZFT	: Güçlü Yön, Zayıf Yön, Fırsatlar, Tehditler
Ha	: Hektar
m ²	: Metrekare
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and Development)
ÖKS	: Örtü Altı Kayıt Sistemi
SBK	: Standart Brüt Kar
SKS	: Su Ürünleri Kayıt Sistemi

TARDES	: Tarım Kredileri Değerlendirme Sistemi
TARSİM	: Tarım Sigortaları Havuzu
TCZB	: Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
TL (₺)	: Türk Lirası
TOB	: Tarım ve Orman Bakanlığı
TTKK	: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USD (\$)	: Amerikan Doları
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

1. GİRİŞ

Dünya’da ve Türkiye’de bitkisel üretim, ülke ekonomilerinin önemli ve stratejik bir parçası olarak gelişimini sürdürmektedir. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda geleneksel üretimden teknolojik üretime geçiş sürecinde bitkisel üretim çeşitliliği ve verim artışı sağlanmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar gelinen süreçte tarım sektörünün gelişimine yönelik kanunlar ve teşvikler çıkarılarak çeşitli uygulamalar devreye alınmıştır. Bu gelişmeler; (i) 1925 yılında aşar vergisinin kaldırılması, taşınmaz mallar üzerinde özel mülkiyet hakkının kabul edilmesi, (ii) 1923-1938 yılları arasında topraksız çiftçilerin ve göçmenlerin arazi sahibi olması, (iii) 1929 yılında sayım vergisinin düşürülmesi, çiftçilerin banka borçlarının bazılarında faiz indirimi ve taksitlendirme uygulanması, (iv) 1932 yılında tahıl fiyatlarına destekleme getirilmesi, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Tarım Bakanlığı’nın kurulması, (v) 1945 yılında tarımsal üretimi desteklemek amacıyla 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Yasası’nın çıkarılması, (vi) 1960 yılından sonra 5 yıllık planların uygulanması, (vii) 1973 yılında 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası’nın çıkarılması şeklinde sıralanabilir (Dernek, 2006).

1980’li yıllarda uygulanan Nadas Alanlarının Daraltılması Projesi ile 8 milyon hektar nadas alanı 1990’lı yıllarda 5 milyon hektara ve 2007-2013 döneminde 4 milyon hektara gerilemiştir (CSBB, 2021a).

İlave olarak, üretim biçiminde görülen gelişmelere bağlı olarak gelişmiş tohum kullanımı ve örtü altı üretim tekniği yaygınlaşmıştır. Buna bağlı olarak 2016 yılında “Seralarda Aranacak Asgari Şartlara Dair Uygulama Talimatı” çıkarılmıştır¹. Söz konusu talimat ile tarımsal üretime verilen desteklerin günümüz

¹ Talimatın gerekçesinde; Örtüaltı yetiştiriciliğinde üretimin geliştirilmesi amacı ile ilk defa kurulacak veya modernize edilecek ticari bitkisel üretim seralarının yapısal tasarımı, inşaları ve işletilme şartlarını belirlemek sureti ile teknik sorunları olmayan, çevre koşulları iyi düzenlenmiş, ekonomik ömrü uzun, alt yapısı tamamlanmış, mekanizasyon içeren, yatırım, gider, gelir, bakım ve onarımları ekonomik sınırlar içinde kalabilen

koşullarına uygunluğu sağlanmıştır. Yasal çerçevenin oluşturulmasına yönelik birçok düzenleme yapılmıştır².

Yasal düzenlemelerin yanı sıra ülkemizde 2000'li yıllardan itibaren birçok proje devreye alınmıştır. Örneğin; Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP), Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi, Türkiye Tarımsal Üretiminde Çapraz Uyumun Geliştirilmesi Projesi, Tohumculuğun Geliştirilmesi Projesi, Türkiye Tarım Havzaları Geliştirme Projesi, Çayır Mera ve Yem Bitkileri Üretimini Geliştirme Projesi, Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması, İyi Tarım Uygulamalarının Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi, Gökçeada ve Bozcaada Tarımsal Kalkınma ve İskan Projesi, CORINE (Çevresel Bilginin Koordinasyonu) Projesi³, Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) gibi birçok proje sıralanabilir.

Tarım işletmelerinde emek yoğun yapılan işler; mekanik, hidrolik veya pnömatik makine kullanımı, uydu kontrollü siber-fiziksel sistemlerin kullanımı şeklinde ilerleyen bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Mobil internet bağlantısı kullanan yeni nesil makine, ürün ve sistem bileşenleri aracılığıyla tarımda

seralar içerisinde, üretimde kullanılan bitkisel materyalin yetiştirme isteklerinin en ekonomik şartlarda karşılanmasını sağlayarak, optimum verim elde etmek sureti ile desteklemeye konu olacak yüksek sistemlerden seralar ile ilgili yapım kurallarını kapsar, denilmektedir.

² Diğer kanunlar; 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu (2004), 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu (2004), 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu (2005), 5648 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (2007), 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu (2010) ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu (2010), 6537 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2014). Sektöre ilişkin diğer gelişmeler; Organik Tarım Bilgi Sistemi (2005) ile Arıcılık (2008), Gıda Güvenilirliği Bilgi Sistemi (2007), 174 Alo Gıda Hattı (2009), Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı (2010) ve Tarım Bilgi Sisteminin (2015) kurulması sayılabilir.

³ CORINE (Coordination of Information on the Environment), çevre ile ilgili öncelikli konularda (hava, su, toprak, arazi örtüsü, kıyı erozyonu, biyotoplar) Avrupa Birliği için bilgi toplamayı amaçlayan 1985 yılında başlatılmış bir programdır. 1994 yılından itibaren Avrupa Çevre Ajansı (European Environment Agency) CORINE'i kendi programına dahil etmiştir. Proje, yaklaşık 5.8 milyon km² alanda, Türkiye' nin de içinde bulunduğu 39 ülkede gerçekleştirilmektedir.

verimlilik, kalite ve katma değeri artırma hedeflenmektedir. Tarımsal üretimde yüksek teknoloji bileşenlerinin kullanılmasıyla daha fazla ve kaliteli ürün elde edilebilecektir. Uluslararası alanda rekabet ve katma değeri yüksek ürünlerin yetiştirilebilmesi için tarımda teknoloji altyapısının oluşturulması büyük önem arz etmektedir, önemi her geçen gün artmaktadır (CSBB, 2021a).

Yasal düzenlemelerin ve uygulama projelerinin yanı sıra tarımsal üretimin ihtiyaç duyduğu altyapı, finansman ve destekleme araçları yeterli seviyede sağlanamamıştır. Türkiye sermaye piyasalarının ekonomik sorunları, enflasyon ve yüksek faiz nedeniyle tarım sektöründe uzun yıllar devlet egemen sistem belirleyici olmuştur.

Bu çalışma, 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkiye’de tarımsal üretim süreci konusuna giriş yapılarak araştırma konusunun önemi, amaçları ve kapsamı açıklanmıştır. İkinci bölümde, konuyla ilgili önceki bilimsel çalışmaların kısa özetlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmaya ait materyal ve yöntemlere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde araştırmanın bulguları ve finansman konusu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Beşinci bölümde araştırmaya ait sonuç ve öneriler açıklanmıştır.

Örtüaltı sebze yetiştiriciliği modelinde; işletme kurulumu, modernizasyon, üretim masrafları ve sigorta gibi maliyetlerin yüksek olması tarımsal krediye olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu çalışma ile;

1. Türkiye’de örtüaltı tarımın öncülerinden olan Adana ve Mersin İllerinde örtüaltı sebze yetiştiriciliğinde tarımsal kredi kullanımı, işletme büyüklüklerine göre kullanılan krediler, sübvansiyonlu kredilerin kullanım oranı, kullanılan kredilerin çeşitleri (işletme-yatırım), kredi vadeleri, işletmelerce özel ve kamu bankaları tercihleri, kullanılan kredilerde geri ödemelerde yaşanan sorunlar ve yapılandırma gibi konular irdelenmiştir.
2. Adana ve Mersin illerinde örtü altı sebze üretimi yapan işletmelerde tarımsal kredi kullanımının tarımsal kredi veren kuruluşlar ve üretici

açısından değerlendirilerek mevcut işleyiş, aksayan yönler, olumlu ve olumsuz yanlarının tespit edilerek kredi kaynağının daha etkin kullanılmasına yönelik öneriler geliştirilmesi hedeflenmiştir.

3. Üreticilerin TARSİM uygulamaları hakkındaki görüşleri ve daha güvenilir bir sigorta sistemine ulaşmak için üreticilerin beklentilerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Fırat (1992) araştırmasında, 1963-1990 dönemindeki tarımsal kredi politikalarının etkinliğini incelemiştir.

Artukoğlu (1993) çalışmasında, Türkiye’de tarımsal kredi uygulamalarını değerlendirmiştir.

Karlı (1996) çalışmasında, tarım kredilerinin mevcut durumunu ve kredi organizasyonunu incelemiştir. Tarım kredilerinin bankacılık kredileri arasındaki düşük seviyesine vurgu yapmıştır.

Kan (2002) çalışmasında, üreticilerin tarım ilacı seçimindeki bilgi kaynaklarını, uygulama dozlarını, mücadeleye karar verme kriterlerini, kamu ve özel kuruluşlardan yararlanma şekillerini, çevre ve sağlık bilinç düzeyini incelemiştir. Sonuç olarak, ilaç seçimi ve uygulanacak doz ile çevre konularında yeterli bilgiye sahip olunmadığını savunmuştur.

Abdourdallal (2003) araştırmasında, İzmir ili Balçova ve Menemen ilçelerinde 111 örtüaltı tarım üreticisinin sosyo-ekonomik faaliyetlerine etki eden faktörleri tespit etmiştir.

İkikat Tümer (2004) araştırmasında, Erzurum merkez ilçeye bağlı 16 köyde 150 üretici ile anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çiftçilerin tarım sigortası konusundaki eğilimlerini araştırmıştır.

Karabaş (2004) yapılan çalışmada, Samsun ili Çarşamba ilçesinde 92 örtüaltı tarım üreticisinin ekonomik faaliyet sonuçlarını anket yoluyla belirlemiştir.

Adıgüzel (2006) yaptığı çalışmasında, tarımsal kredi kullanan 71 işletmenin sosyo-ekonomik özelliklerini, tarımsal kredi kullanımını etkilediği düşünülen faktörleri, kredilerin amaca uygun kullanım durumunu, T.C. Ziraat Bankası’nın yerini ve tarımsal kredilerde karşılaşılan sorunları araştırmıştır.

Arıcı (2007) araştırmasında, Ziraat Bankası’nın tarım finansmanındaki ve tarım sektöründeki durumunu incelemiştir. Üreticilerin finansman sorunlarına

çözüm önerisi olarak üretici kooperatifi bankası gibi bir yapının kurulması gerektiğini savunmuştur.

Barış (2007) yaptığı çalışmada, AB ülkelerinde uygulanan tarım sigortalarını inceleyerek Türkiye sigorta uygulamalarını geliştirmek için öneriler sunmuştur.

Yılmaz (2008) araştırmasında, tarımın finansmanı için geniş katılımlı bir yapının kurulması gerektiğini savunmuştur.

Hüsmanlar (2011) çalışmada, tarımın finansmanda yabancı sermayenin etkisini araştırmıştır.

Taşkıran (2011) araştırmasında, işletmelerin tarımsal kredilere neden gereksinim duydukları, bu kredileri nasıl kullandıkları, tarımsal kredi kuruluşlarının politikalarını incelemiştir.

Aksu (2012) yaptığı çalışmada, Ocak 2003 ve Nisan 2011 dönemini kapsayan tarım kredi verileri ve seçilmiş makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri analiz etmiştir.

Erdaş (2012) çalışmada, Edirne bölgesinde yer alan dokuz ilçede 380 tarım işletmesine anket uygulamıştır. İşletme sahiplerinin % 64'ünün organize kredi kaynaklarından; % 14'ünün organize olmamış kredi kaynaklarından temin ettiklerini tespit etmiştir.

Yekan (2012) araştırmasında, tarım sektörüne yönelik kredileri ve kredi sağlayan kuruluşları, tarım sigortalarını ve gelişimini incelemiştir.

İpek (2013) çalışmada, Tarım Kredi Kooperatifleri'ne yapılan kredi başvurularının değerlendirilmesi aşamasında, kullanılan yöntemleri, kredi değerlendirme süreçlerini incelemiştir.

Ünlüer (2014) yaptığı çalışmada, 117 tarım işletmesinde anket uygulamıştır. İşletmelerin, % 58 kısa vadeli, % 41 orta ve uzun vadeli kredi kullandığını, sübvansiyonlu krediler içerisinde % 38 tarımsal mekanizasyon kredisi kullandığını, % 70 tarım için yapılandırılmış kredi kartı kullandığını, % 9'unun borçlarını zamanında ödeyemediklerini belirlemiştir.

Ünal (2017) çalışmasında, Adana ilinde 58 köyde 115 adet üreticiden anket yoluyla elde edilen verileri kullanarak üreticilerin sigorta yaptırma kararına etki eden faktörleri belirlemiştir.

Yazgı (2017) yaptığı çalışmada, Tekirdağ ili Hayrabolu, Malkara ve Süleymanpaşa ilçelerinin kapsayan araştırmasında 192 üretici ile yapılan anketlerden elde edilen veriler doğrultusunda üreticilerin sigortalı olma durumunu etkileyen faktörleri belirlemiştir.

Nalinci (2018) çalışmasında, Amasya ilindeki üreticilerin tarım sigortası karar sürecine etki eden faktörleri incelemek amacıyla 384 üreticiye anket uygulamıştır.

Beserek (2019) yaptığı çalışmada, Muğla ili Fethiye ve Seydikemer ilçelerinde 186 sera işletmesinde anket uygulamıştır. Sera üreticilerinin % 43'ünün tarımsal kredi kartı kullandığını, üreticilerin ortalama yaşının 46.3 olduğunu, ortalama eğitim süresinin 8.1 yıl olduğunu tespit etmiştir.

Bulut (2019) yaptığı çalışmada, farklı bölgelerde bulunan 19 tarım kredi kooperatifinin 2012 ve 2016 dönemine ait verilerini kullanarak kredilerin vadesinde ödenmesine etki eden faktörleri belirlemeye çalışmıştır.

Çalışkan (2019) çalışmasında, Antalya ilinde oluşan iklimsel afetlerden zarar gören örtüaltı yapılarının sayıları, zarar gören örtüaltı yapıların yapısal özelliklerinin belirlenmesi, sigortalı olup olmadıklarının, sigorta şirketlerinden faydalanma durumu incelenmiştir.

Orhan (2019) araştırmasında, Konya ili Karatay, Meram ve Selçuklu ilçelerindeki tarım işletmelerinin kredi kullanma ve geri ödeme durumlarını belirlemek amacıyla 85 üreticiye anket uygulamıştır. İşletmelerin arazi varlığı, üretim durumu, sermaye yapısı vb. özelliklerini incelemiştir.

Özvardar (2019) çalışmasında, Tekirdağ ili on bir ilçedeki 169 üreticiyle yapılan anketlerde işletmelerin, sosyo-ekonomik durumlarını ve kredi kullanımlarını incelenmiştir. İşletme sahiplerinin %82'sinin Ziraat

Bankası,%16'sının özel banka kredisi kullanarak finansman sağladığını tespit etmiştir.

Yola (2019) yaptığı çalışmada, 2011 ve 2017 dönemini kapsayan tarım kredi verileri ve seçilmiş makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri incelemiştir.

Yapılan literatür çalışmaları sonucunda Türkiye'de, tarımsal kredi kullanımı ve tarımın finansman konularında yeterli akademik çalışma gerçekleştirildiği söylenebilir. Ayrıca Türkiye'de tarım sigortalarına yönelik araştırmalarda da son yıllarda artış görülmektedir. Esas itibariyle sigorta uygulamaları finansman konusunun en önemli bileşenleri arasında yer almıştır.

Örtü altı yetiştiricilikte tarımsal kredi kullanımı, finansman ve sigorta konularını birlikte ele alarak Adana ve Mersin illerinde yürütülen çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Bu çalışma literatürdeki bu eksikliği gidermeye yönelik hazırlanmıştır.

3. MATERYAL YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini Adana ve Mersin illerinde örtüaltı sebze üretimi yapan üreticilerden elde edilen birincil veriler oluşturmuştur. Anket formu Ek1’de ayrıntılı olarak verilmiştir. İkincil veri olarak kurumlar tarafından yayımlanan resmi istatistik verileri kullanılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili yapılmış çalışmalardan da faydalanılmıştır.

Araştırma, örtü altı sebze üretiminin yoğun olarak yapıldığı Adana ve Mersin illerinde yürütülmüş, amacına uygun olarak hazırlanan anket soruları, Örtü Altı Kayıt Sistemi (ÖKS) ‘ne kayıtlı örtü altı üretim yapan üreticilere yüz yüze anket tekniği kullanılarak uygulanmıştır ve anket çalışması 1 Kasım 2021 -31 Ocak 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

3.1.1. Anket Soruları

Anket soruları önceki çalışmalar örnek alınarak ve genel anket tekniklerine uygun olarak hazırlanmıştır (Ek-1). Anket formu, kişilerin demografik özelliklerini , tarımsal faaliyetleri ve işletme bilgilerini, banka ve kredi bilgilerini, pandemi koşullarında üretimi ve sigorta uygulamalarını belirlemek amacıyla oluşturulan başlıklar halinde toplam 40 sorudan oluşmaktadır.

Anket formununun 1 ve 4 arasındaki soruları, üreticilerin demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, eğitim durumu) belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Formun 5 ve 8 arasındaki soruları, tarımsal faaliyetlere ve işletme bilgilerine yönelik olarak düzenlenmiştir. Özellikle sekizinci soruda örtüaltı faaliyet bilgileri çok seçenekli (alan, arazi parça sayısı, tasarruf şekli, ürün türü gibi) olarak hazırlanmıştır. Formun 9 ve 30 arasındaki soruları, çalışmanın esas amacı olan üreticilerin finansmana erişim koşullarını belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Formun 31 ve 33 arasındaki soruları, pandemi koşullarına yönelik olarak düzenlenmiştir. Formun 35 ve 39 arasındaki soruları, sigorta

uygulamalarına yönelik sorulardan oluşmaktadır. Anket soruları, içerik durumlarına göre evet, hayır, kısmen katılıyorum, katılmıyorum gibi farklı ölçeklerde düzenlenmiştir.

Anketler Mersin ili Anamur (5), Aydınçık (15), Bozyazı (26), Silifke (25) ve Tarsus (25) ilçeleri ile Adana ili Karataş (10) ilçesinde toplam 106 üreticiye uygulanmıştır. Araştırma bulgularına esas olacak verilerdeki hata payını minimize etmek amacıyla anketler bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde kullanılan yöntem

İl ve ilçe Tarım Müdürlükleri yetkililerinden elde edilen örtü altı üretim yapan işletme sayıları doğrultusunda, ÖKS'ye kayıtlı üreticilerden üretim yapan işletme sayıları dikkate alınmış ve anketlerin uygulanacağı yerleşim birimleri (ilçe,köy/mahalle) belirlenmiştir. Yerleşim yerleri seçilirken yoğun üretim yapılan yerler tercih edilmiştir.

Araştırma alanında Mersin ili için (Tarsus, Bozyazı, Silifke, Aydınçık, Anamur) toplam 96 üretici, Adana ili için (Karataş) toplam 10 üretici ile bireysel görüşme yapılmıştır (Çizelge 3.1). Anket formu, konu ile ilgili önceki araştırmalardan yararlanılarak araştırmacı tarafından hazırlanmış, alanda toplam 10 pilot anket yapılarak test edilmiş ve sorularda gerekli görülen düzenlemeler yapılarak son hali verilmiştir.

Bir araştırma oluşturulurken aynı bölgede bulunan ve birbirine benzer özellikler gösteren işletmelerde seçimi iyi yapılan 100 adet işletmeden oluşturulmuş örnek büyüklüğünün tarımsal işletmecilik araştırmalarında yeterli olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir (Yang, 1964).Bu anlamda araştırmada 100 adet anket yapılması hedeflenmiş fakat olası hatalar göz önünde bulundurularak 106 katılımcı ile bireysel görüşülerek tamamlanmıştır.

Anket uygulanan üreticiler basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş ancak doğru cevap alabilme amacıyla gönüllü katılımcılar tercih edilmiştir.

Çizelge 3.1 Anket uygulanan ilçeler / mahalleler

İlçeler	Köyler/Mahalleler	Anket Sayıları
Anamur	Çarıklar,Ören,	5
Aydincık	Merkez,Hürriyet,Hacıbahattin,Yenimahalle	15
Bozyazı	Tekeli,Tekmen,Beyreli	26
Karataş	Karagöçer,Tuzla	10
Silifke	Kurtuluş,Sökün,Atayurt	25
Tarsus	Bahşiş,Köselerli,Kulak,Hasanağa,Baharlı,Akarsu	25
Toplam		106

3.2.2.Verilerin analizinde kullanılan yöntem

Araştırmada uygulanan anket sonuçlarından elde edilen veriler paket analiz programları (SPSS programı) aracılığı ile analiz edilmiş,frekans, ortalama ve yüzde gibi tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır.

Araştırma bulguları, sürdürülebilir üretim ve finansman, üreticinin korunması, ürün verimi artışı gibi başlıklarda değerlendirilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

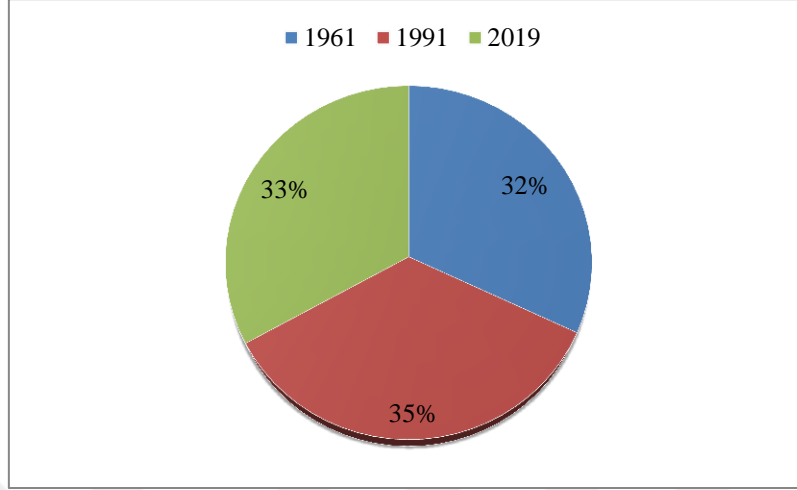

4. BULGULAR VE ARAŞTIRMA

4.1. Türkiye Tarım Sektörü

Tarım sektörü her dönem stratejik önemini korumaktadır. Artan nüfus, hızlı kentleşme ve tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı, küresel iklim değişikliği, gıda tüketimindeki artışa bağlı olarak arz ve talep dengesinin bozulması gibi nedenlerin tarımsal üretim üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Sürdürülebilir tarımsal büyüme için yeni politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin toplam tarım ve orman alanı 1980 yılında 62.5 milyon hektar, 1995 yılında 59.4 milyon hektar, 2011 yılında 59.8 milyon hektar olarak ölçülmüştür. Bu alanların 23.6 milyon hektarında üretim faaliyetleri yapılmaktadır. Türkiye'de 2000 yılında 6.4 milyon dekar alanda ekilen yağlı tohumlar, 2006 yılında 6.6 milyon dekar alana, 2011 yılında 7.7 milyon dekar alana ulaşmıştır (CSBB, 2021b).

FAO bilgilerine göre, 1961 yılında 36.5 milyon (ha) tarım arazisi, 1991 yılında 40 milyon (ha) tarım arazisi ve 17 milyon (ha) diğer arazi, 2019 yılında 37.7 milyon (ha) tarım arazisi ve 17.1 milyon (ha) diğer arazi varlığı bulunan Türkiye'nin 2019 yılında ekilebilir arazi alanı 19.5 milyon (ha), sürekli ekili arazi 3.5 milyon (ha), çayır ve mera arazisi 14.6 milyon (ha) olarak ölçülmüştür (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Tarım arazilerinin dağılımı (1000 ha)
(Kaynak: FAO, 2021)

Türkiye’de tarım politikaları kalkınma planlarına uygun olarak sürdürülmektedir. Kalkınma planlarında özellikle dünyadaki gelişmelere ayak uydurma, tarımsal üretim yapan üreticilerin korunması, tarımsal işletmelerde yapısal değişikliklerin sağlanması, ürün çeşitliliğinin önemli potansiyeli gibi hususlar sıklıkla vurgulanmıştır.

Tarım sektörü, her dönem gelişimini sürdürerek dünya ekonomilerini desteklemiştir. Dünyada toplam tarım arazisi varlığı 2009 yılı itibarıyla % 37.6, işlenen arazi varlığı ise % 10.6 olarak ölçülmüştür. Kişi başına düşen işlenen alan 1970 yılında 3.8 dekar iken, 2000 yılında 2.3 dekara düşmüştür. Dünya nüfusunun % 32.3’ü tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal nüfus oranı ortalama % 40.5 oranındadır. Dünya genelinde, insan ve hayvancılık faaliyetleri nedeniyle oluşan küresel ısınma ve iklim değişikliği, tarımsal üretimi ve dolayısıyla gıda güvenliğini tehdit etmektedir. 2008 yılında Dünya Bankası tarafından, üretim ve tedarik zincirinde görülen bozulmalar nedeniyle oluşan fiyat krizinden etkilenen ülkelere finansal ve teknik destek sağlamak amacıyla Küresel Gıda Fiyat Krizi Müdahale Programı açıklanmıştır.

2010 yılında ise Küresel Tarım ve Gıda Güvenliği Programı adı altında çok taraflı yeni bir mekanizma kurulmuştur (CSBB, 2021b).

Dünya genelinde tarımsal üretim faaliyetlerinin temel ürün grubu tahıl ürünlerinden oluşmaktadır. Dünya genelinde en çok üretimi yapılan bitki şeker kamışı olmaktadır. Bunu sırasıyla mısır, pirinç, buğday, patates ve soya izlemektedir.

4.1.1. Tarım politikalarının gelişim süreci

Türkiye, tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış bir coğrafya üzerinde bulunmaktadır. Anadolu'nun eski bir dünya ticaret merkezi olması ve iklim özellikleri nedeniyle tarımsal faaliyetler yoğun bir şekilde yapılmıştır. Anadolu tarımsal faaliyet tarihinde, Asur (M.Ö. 1920-1750), Hitit (M.Ö. 1800-1200), Bizans (M.S. 395-1453), Selçuklu (M.S. 1038-1338) ve Osmanlı İmparatorluğu dönemine ilişkin bilgilere ulaşılabilmektedir. Asurlular döneminde yerel halkın buğday ve mısır yetiştiriciliği yaptığı kaynaklarda yer almıştır. Hititler döneminde başlıca tarım ürünlerinin buğday, arpa, çavdar, üzüm, incir, elma ve zeytin olduğu; Bizanslılar döneminde buğday, arpa, yulaf, çavdar pamuk, meyve ve sebze türleri, üzüm, zeytin ve zeytinyağı üretiliği; Selçuklu döneminde buğday, pirinç ve pamuk üretiminin önemli olduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda dönemin en önemli tarım ürünlerinin tahıl türleri olduğu görülmüştür. İlave olarak pirinç, pamuk, kendir, kenevir, tütün, bağcılık, sebze ve meyve üretimi de önemli tarım faaliyetleri arasında yer almıştır (Doğan vd., 2015).

II. Abdülhamit döneminin tarım stratejisinde; tarım kredi kuruluşlarının geliştirilmesi, tarımda mekanizasyonun artırılması, ürün dağıtım hizmetlerinin geliştirilmesi, yüksek verimli tohum kullanılması, vergilerde düzenleme yapılması, daha fazla kaynak tahsisi gibi hedeflere yer verilmiştir. Bu dönemde, Ziraat Umum Müdürlüğü kurulmuş, taşrada görev yapan ziraat memurlarının görevleri düzenlenmiş, çeşitli ünvanlarda ziraat memurları görevlendirilmiş, tarım eğitimi

alanında düzenleme yapılmış, tarıma dayalı sanayinin gelişimi teşvik edilmiş, illerde Ziraat Odaları kurulmuştur (Sumaytaoğlu, 2012).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren kalkınmada öncü olması için tarım sektörü seçilerek tarımsal üretimin artırılması ve desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, 1935 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri, 1937 yılında Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmesi (günümüzde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü) kurulmuştur. 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılarak topraksız çiftçilerin topraklandırılması hedeflenmiştir. 1950'li yıllar kırdan kente göçün başladığı yıllar olarak dikkati çekmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren 5 yıllık kalkınma planları çerçevesinde tarımı destekleyici politikalar benimsenmiştir. 2000'li yıllarda Uluslararası Para Fonu (IMF) programına göre; araziye dayalı gelir desteği sistemine geçilmiş, belirli ürün grupları için (hububat, tütün, şeker pancarı) fiyat ayarlaması uygulanmış, destekleme alımları kaldırılmış, çiftçi kredi sübvansiyonları aşamalı olarak kaldırılmış, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası (TCZB) yeniden yapılandırılmış, Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK), İstanbul Gübre Sanayi A.Ş. (İGSAŞ), Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ), Çaykur ve Tekel gibi kuruluşların özelleştirilmesi yoluna gidilmiştir (Doğan vd., 2015).

Genel olarak değerlendirildiğinde, tarım politikalarında başlıca hedef olarak tarım sektöründe rekabet gücünün yükseltilerek etkinliğin artırılması belirlenmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere ortak iki hedefinin olduğu söylenebilir. İlk olarak tarım ürünlerinden elde edilen gelirin artırılması, ikinci aşamada üretim veriminin artırılmasıdır. Birinci hedefi gerçekleştirmek için tarımsal destekleme ödemeleri, kredi sübvansiyonları, faiz indirimleri ve ticari önlemler alınırken, ikinci hedefi gerçekleştirmek için kaliteli üretim yapılması, yasal düzenlemelerin oluşturulması, tarımda verimin düşmesini ve arazi bölünmelerini engellemek üzere toplulaştırma çalışmalarına ağırlık verilmesi, ekili

alanların genişletilmesi ve sulama yatırımlarının artırılması gibi tedbirler alınmıştır (Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012).

4.1.2. Tarım finansmanı gelişim süreci

Geleneksel krediler veya tarım kredileri, üretim ve yatırım gibi faaliyetlerin finansmanı amacıyla tahsis edilen kredilerden oluşmaktadır. Türkiye’de tarım sektörünün finansmanı konusunda bankalar ve özellikle bu alandaki ilk kurumsal yapı olan Ziraat Bankası ön plana çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda yeterli sermaye birikimi oluşmadığından ve kurumsal bir yapı bulunmadığından çiftçilerin kredi aldığı kişiler faizci, toptancı, komisyoncu gibi çeşitli esnaflardan oluşmaktaydı. Bu alandaki eksikliği gidermek amacıyla 1867 yılında “Memleket Sandıkları” ve 1883 yılında aynı amaçla “Menafi Sandıkları” kurulmuştur. Menafi Sandıkları’nın ihtiyaca cevap vermediği, kaynaklarının sınırlı olduğu gerçekleriyle ve mevcut yapının bir banka şeklinde organize edilmesi gerektiğinden hareketle banka kurulması fikri benimsenmiştir. II. Abdülhamit’in onayıyla 1888 yılında Menafi Sandıkları banka şubelerine dönüştürülerek Ziraat Bankası resmen kurulmuştur. 1916 yılında Ziraat Bankası için çıkarılan yasanın 1. Maddesinde; “Ziraat Bankası çiftçilere kolaylık sağlamak ve tarımın gelişmesine yardımcı olmak için kurulmuştur” denilmektedir. Ziraat Bankası, bu amaç doğrultusunda tahvil ihraç etmek, üretim için gerekli malzemeleri temin etmek, satın aldığı arazileri çiftçilere dağıtmak gibi işlemleri yerine getirmiş olup bir çok görevde aktif rol almıştır. Bankanın Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele döneminde de önemli katkıları olmuştur. İlave olarak, o dönemin salgın hastalığı olan sıtmanın tedavisi için kullanılan Kinin adlı ilacın halka dağıtımı da Ziraat Bankası’na yapılmıştır. Kinin dağıtımı Ziraat Bankası şubelerinde defter kaydı (Şekil 4.2) tutularak yapılmıştır (TCZB, 2021).

Şekil 4.2. Kinin Defteri

Cumhuriyet dönemi öncesinde Memleket Sandıkları ve Menafi Sandıkları olarak başlayan, daha sonra banka yapılanması olarak benimsenen ve Ziraat Bankası'nın kurulmasıyla sonuçlanan sürecin kooperatifçilik yönüyle oluşumu Cumhuriyet'in kurulmasından sonra çıkarılan 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri, ortaklarının kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ziraat Bankası tarım sektörüne finansman sağlayan önemli kuruluşların başında gelmektedir.

İlave olarak, özel bankaların tarım kesimine yönelik kredileri genel olarak sınırlı düzeyde kalmıştır. 1980 yılında Türkiye'de mevcut 38 ticaret bankasının 6'sı, 1986 yılında 32 bankanın 5'i, 1991 yılında 38 bankanın 4'ü ve 2000 yılında 43 bankanın 3'ü tarıma kredi tahsis etmiştir. 2000 yılında TCZB toplam kredilerinin % 35.45'nin, Milli Aydın Bankası'nın (Tarişbank) % 16'nın, Şekerbank'ın % 1.75'nin tarımsal kredilerden oluşmuştur. Tarım sektörüne kredi veren özel bankalar bulunmakla birlikte, toplam tarımsal krediler içerisinde önemli bir ağırlık taşımamaktadır. Bu bankalardan Şekerbank, Şeker pancarı üreticilerinin pancar kooperatiflerindeki birikimlerinden oluşturulan sermaye ile, 1953 yılında

Pancar Kooperatifleri Bankası adıyla Eskişehir’de kurulmuştur. Banka ortakları arasında S.S. Konya Pancar Ekicileri Kooperatifi, Konya ve Kayseri Şeker Fabrikaları A.Ş., Pankobirlik ve 24 Pancar kooperatifi bulunmaktadır. Şekerbank’ın tarım sektörüne yönelik tarım kredisi ve traktör kredisi olmak üzere iki tür kredi uygulaması bulunmaktadır. Denizbank ise 2004 yılında, başlangıçta Tariş ortaklarına yönelik tarımsal kredi vermeye başlamıştır. Garanti Bankası’nın tarımsal kredi uygulamaları özellikle de sözleşmeli üretim kredisi bulunmaktadır (Özçelik vd. 2011).

4.1.3. Örtüaltı üretimi

Seralar, kontrollü çevre koşulları altında tarımsal ürünlerin yetiştirildiği ve genellikle cam, polietilen, polikarbonat malzeme ile kaplanmış yapılardır. Seralarda ve arazi üzerinde konumlandırılmış plastik tüneller şeklinde yapılan üretim biçimi örtüaltı yetiştiriciliği olarak adlandırılmaktadır. Kavramsal olarak sera ve örtüaltı ürün yetiştiriciliği birlikte kullanılmaktadır. Kontrollü iklim ortamı sayesinde tarımsal üretim yıl boyunca veya yılın belirli bir bölümünde yapılabilmektedir.

Cumhuriyet döneminin ilk seraları Yalova’da kurulmuştur. Son 40 yıllık süreçte plastik (polietilen) malzemenin kullanılması seracılığın büyük gelişim sağlamasına neden olmuştur. Türkiye’de seracılık Akdeniz ve Marmara kıyıları boyunca yaygınlaşmıştır. Seralar, 1995 yılında 363 bin dekar, 2014 yılında 649 bin, 2019 yılında 790 bin dekar alana yayılmıştır (Doğaka, 2015).

Tarım istihdamının en fazla olduğu sektör örtüaltı sektörü olarak dikkat çekmektedir. Sektörün son 10 yılında görülen hızlı büyüme oranı, tarımın diğer alanlarına göre daha yüksek seviyede olmuştur (CSBB, 2021a). 2002 yılında 536 bin dekar olan örtü altı üretim alanı, 2010 yılında 564 bin dekara, 2019 yılında 790 bin dekar alana ulaşmıştır. 1995-2019 yılları arasında niteliğine göre örtü altı alanlarındaki en fazla alan kullanımı plastik seralarda olmuştur (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1 Örtüaltı alanları (1000 da)

<i>Yıllar</i>	<i>Cam sera</i>	<i>Plastik sera</i>	<i>Yüksek tünel</i>	<i>Alçak tünel</i>	<i>Toplam</i>
1995	34	109	21	199	363
2002	64	180	61	230	536
2003	70	167	61	185	483
2004	72	169	66	171	478
2005	65	171	67	164	468
2010	81	231	82	171	564
2014	81	299	113	157	649
2015	80	309	113	162	664
2016	80	329	113	170	692
2017	86	355	120	191	752
2018	78	369	114	211	772
2019	75	379	111	224	790

(Kaynak: TOB, 2021a)

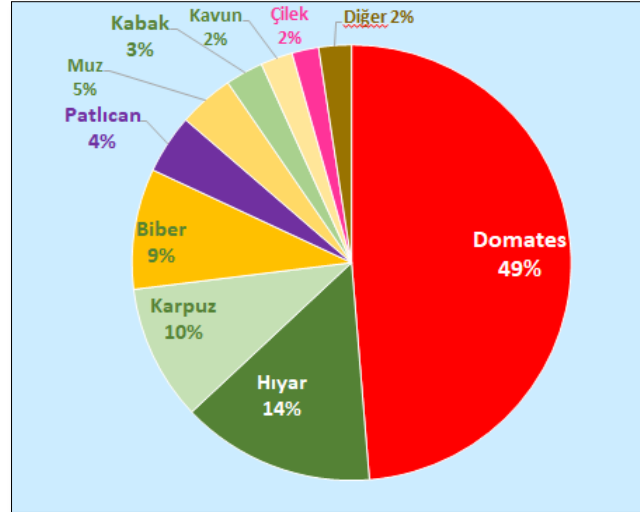
Türkiye’de 2019 yılında 31 milyon ton sebze üretimi gerçekleşmiştir. Bu üretimin 8.4 milyon tonu örtüaltında sağlanmıştır (Çizelge 4.2). Toplam üretimin %86’sını karşılayan iller sırasıyla Antalya %48 (3.8 milyon ton), Mersin %16 (1.2 milyon ton), Adana %13 (1 milyon ton) ve Muğla %9 (690 bin ton) şeklinde sıralanmaktadır. İlave olarak, örtüaltı meyve üretimi 622 bin ton ve örtüaltı süs bitkisi üretimi 1.2 milyar adet olarak gerçekleşmiştir (TOB, 2021a).

Çizelge 4.2 Örtüaltı üretim miktarları (1000 ton)

Yıllar	Cam sera	Plastik sera	Yüksek tünel	Alçak tünel	Toplam
2003	1.188	2.134	404	801	4.528
2004	1.218	2.041	383	713	4.354
2005	1.182	2.129	412	743	4.465
2010	1.345	2.895	601	910	5.750
2014	1.259	3.554	744	919	6.482
2015	1.276	3.676	805	963	6.720
2016	1.289	4.011	838	1.028	7.165
2017	1.319	4.168	792	1.104	7.383
2018	1.316	4.615	891	1.249	8.071
2019	1.311	4.902	875	1.349	8.437

(Kaynak: TOB, 2021a)

Örtüaltı sebze üretiminde en yüksek payı alan ürünler sırasıyla domates %49 (4 milyon ton), hıyar %14 (1.1 milyon ton), Karpuz %10 (877 bin ton) biber %9 (749 bin ton), patlıcan %4 (323 bin ton), kabak %3 (211 bin ton) olarak sıralanmaktadır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Türkiye örtüaltı ürün deseni (2019)

(Kaynak: TOB, 2021a)

Türkiye’de Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından üreticilere sağlanan destekler birçok ülkeyle benzer şekilde çeşitli başlıklarda düzenlenmektedir. Buna göre; (i) Yatırım ve işletme kredileri, (ii) Ekonomik yatırımlar (hibe desteği), (iii) Mera alanlarının jeotermal ısıtmalı teknolojik seralara tahsisi, (iv) Hazineye ait arazilerin kullanım izni, (v) Bölgesel yatırım teşvikleri (vergi indirimi, vergi muafiyeti, yer tahsisi vb.), (vi) üretim aşamasında sağlanan desteklerden (sübvansiyonlu kredi vb.) faydalanabilmektedirler (TOB, 2021a).

4.1.4. Seracılık yatırım teşvikleri

Kırsal kalkınma hibe programına göre, asgari 5 milyon ₺ tutarında ve azami 25 dekar alanda yapılacak otomasyona dayalı sera yatırımlarına teşvik verilmektedir. Finansman desteğine alternatif olarak iki yıl ödemesiz sübvansiyonlu kredi kullanma imkanı bulunmaktadır. Ayrıca, toplam sabit yatırım tutarının vergi muafiyeti % 40, SGK muafiyeti % 35 olarak belirlenmiştir. Katma değer vergisi (Kdv), gümrük, damga ve emlak vergilerine de muafiyet getirilmiştir. Seracılık yatırımları için yatırım teşvik destek unsurları ve alternatif sübvansiyonlu kredilerden yararlanma imkanı getirilmesi sektöre yapılacak yatırımları ekstra desteklemektedir. Seracılık yatırımlarının, bölgesel teşvik kapsamında yer alması nedeniyle daha düşük kapasiteli yatırımlar⁴ için bölgesel teşvik verilebilmektedir (Anonim, 2021b).

Örtüaltı ürün yetiştirme, bitkisel ürünlere yönelik bir yetiştirme tekniğidir. Önceki bölümlerde değinildiği üzere açık alanda yapılan üretime göre önemli ölçüde verim artışı sağlanmaktadır. Cam veya plastik örtü kullanılması sayesinde oluşturulan mikro iklim koşulları bitkilerin gelişimini sağlamaktadır.

⁴ Asgari 10 dekar ve 500 bin TL üzeri sera yatırımları 5.bölge teşviki alır (Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, K.maraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat). Asgari 5 dekar ve 500 bin TL üzeri sera yatırımları 6.bölge teşviki alır (Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van).

Türkiye’de örtüaltı üretimi, mevcut iklim koşullarına göre şekillenmiştir. Bu nedenle soğuk havaya duyarlı süs bitkisi yetiştiren seralar dışında ısıtma sistemlerinin kullanılması genelde don zararından korunmak amacıyla yılın belirli günlerinde yapılmaktadır. Üretim maliyetlerinin yüksek olduğu seracılıkta katma değeri yüksek ürün ihracatı hedeflendiği takdirde maliyet sorunları ikinci planda kalacaktır (Sevgican vd., 1990).

4.2. Tarım Finansmanı ve Uygulamalar

Tarım finansmanı, firma ve üretici düzeyinde mikro nitelikli konulardan emtia ve kaynak politikası gibi makro nitelikli konulara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Ellinger ve Penson, 2014). Tarım işletmeleri için yönetim unsuru, yatırım analizi, sermaye yapısı, performans ölçümü, finansal planlama, risk ve likidite yönetimi, finansal araçlarla ilişkiler kurulması önemlidir. Bu bileşenler işletme düzeyinde veya toplam sektör düzeyinde değerlendirilebilir. Tarım finansmanı, modern finans teorisinin temel kavramlarını kullanır. Yatırım analizi, optimal sermaye yapısı ve kredi değerlendirme prosedürlerine uyum sağlamalıdır. Tarım tipik olarak sermaye yoğun bir endüstridir. Yüksek sermaye yoğunluğu ve düşük varlık likiditesi, daha uzun vadeli talep yaratmaktadır. Finansman ve geri ödeme yükümlülüklerinin öngörülen nakit akışlarıyla dikkatli bir şekilde eşleştirilmesi oldukça önemlidir (Barry ve Robison, 2001).

Tarım sektörünün finansman ve kredi ihtiyacı diğer sektörlerden farklılık göstermemektedir. En yaygın krediler bankacılık sektörü tarafından sağlanan kredilerden oluşmaktadır. Devlet destekli sübvansiyonlu krediler yeni yatırımlar için kullanılmaktadır. Tarım finansmanının en yaygın şekli doğrudan banka finansmanıdır. Doğrudan finansmanın yanı sıra dolaylı finansman yöntemlerinin de incelenmesi gerekmektedir. Leasing kredilerinde ise makineler için leasing uygulaması yaygındır. Sözleşmeli finansman yönteminde ise girişimci üreteceği ürünü bir sözleşmeyle finanse eder ve ürün satışından sonra iş sahibine karşı yükümlülüklerini yerine getirir (Varga ve Sipiczki, 2015).

Türkiye’de tarım sektörünün en önemli finansman kaynakları TCZB ve TKK tarafından tahsis edilen kredilerden, GTHB desteklerinden, TARSİM ve özel bankalar tarafından sağlanan kredilerden oluşmaktadır (CSBB, 2021a). 2015-2020 döneminde kullanılan ihtisas kredileri arasında tarım kredileri en büyük paya sahiptir ancak ihtisas dışı krediler dahil edildiğinde toplam krediler içerisinde tarımsal kredilerin payı çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre 1999 yılı ve sonrasında en fazla tarım kredisi TCZB tarafından kullanılmıştır (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3 İhtisas kredilerinin dağılımı 2015-2020 (tarım, milyon ₺)

Bankalar	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Kamu Sermayeli Bankalar</i>	37.886	46.437	54.599	62.582	82.411	84.950
<i>Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.</i>	37.637	46.168	54.425	62.176	81.955	84.243
<i>Türkiye Halk Bankası A.Ş.</i>	249	269	175	406	456	707
<i>Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.</i>	0	0	0	0	0	0
<i>Özel Sermayeli Bankalar</i>	2.369	2.338	2.277	2.395	2.277	2.296
<i>Anadolubank A.Ş.</i>	99	138	140	217	254	285
<i>Şekerbank T.A.Ş.</i>	2.270	2.193	2.132	2.178	2.022	2.011
<i>Yabancı Sermayeli Bankalar</i>	5.328	8.122	11.363	12.848	13.162	14.412
<i>Denizbank A.Ş.</i>	5.321	8.121	11.363	12.845	13.161	14.412
<i>Kalkınma ve Yatırım Bankaları</i>	0	0	0	0	0	0
<i>Toplam</i>	45.583	56.898	68.239	77.824	97.849	101.658

(Kaynak: TBB, 2021)

2021 yılında özel bir banka tarafından 8600 örtüaltı üretim yapan işletmeye kullanılan kredi büyüklüğü yaklaşık 365 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. 8600 üreticiden 7085 (%82.4)’i Akdeniz bölgesinde (toplam kredi büyüklüğü yaklaşık 233 milyon ₺), Başkent bölgesinde 5 üretici, Batı Anadolu bölgesinde 92 üretici, Orta Anadolu bölgesinde 4 üretici, Çukurova bölgesinde 1220 (%14.2) üretici, Ege

bölgesinde 1 üretici, İstanbul Anadolu bölgesinde 5 üretici, Karadeniz bölgesinde 104 üretici, Marmara bölgesinde 69 üretici, Trakya bölgesinde 6 üretici olmak üzere dağılım göstermektedir. 2021 yılında bir kamu bankası tarafından Adana ve Mersin illerinde yaklaşık 17.000 üreticiye, Antalya ilinde 21.000 ve toplamda 38.000 üreticiye kredi kullanılmıştır.⁵ Bu tür verilere erişim imkanı bulunmamakla birlikte tarım ihtisas kredilerinin kendi içerisinde sınıflandırılarak kullanılan miktarların ve kredi kullanan üretici sayılarının yayınlanması politika geliştirme yönüyle oldukça önemlidir.

4.2.1. Tarım sektörü kredileri

Çiftçiler 3 temel nedenden dolayı finansmana ihtiyaç duymaktadır. Buna göre: (i) Üretim sadece sezon sonunda elde edildiği ve maliyetlerin tüm sezon boyunca devam ettiği göz önüne alındığında, gelir elde etmek ve yeni bir üretim sürecine başlayabilmek için bekleme süresi bulunmaktadır. (ii) Tarımsal üretimden elde edilen verim yıldan yıla değişkenlik göstermektedir. Ürün veriminin düşük olduğu yıllarda sermaye gereksinimi daha fazla olmaktadır. (iii) Bir yatırım gerçekleştirildiğinde, maliyetler başlangıçta ödenmekte ve faydaları ise uzun yıllar boyunca elde edilmektedir. Yukarıda sayılan nedenlerden ötürü çiftçiler kişisel tasarruflarını kullanmak zorunda kalmaktadır. Ancak, özellikle yatırımlar için kişisel tasarruflar yeterli olmamakta veya bir yatırımın yapılabilmesi için uzun süreler gerekmektedir. Herhangi bir ekonomide, resmi veya gayri resmi olarak her zaman bir kredi piyasası bulunmaktadır. Sermaye birikimine sahip olanlar, bir teminat karşılığında ihtiyacı olanlara finansman sağlamaktadır. Modern ekonomilerde finansal aracılık rolü bankacılık sistemi tarafından yerine getirilmektedir (Ellis, 1993).

⁵ İhtisas kredileri özelinde banka merkezleriyle yapılan şifahi görüşmelerden elde edilen bilgilerden oluşmaktadır.

Tarımda mevsime bağılılığın çok olması üretimde ürünün fiyat belirsizliğinden kaynaklı maliyet ve giderlerin tam olarak hesaplanamaması gibi durumlarda oluşan finansman ihtiyacı da diğer sebepler olarak sayılabilir.

Tarımsal üretim faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla, farklı ödeme seçenekli (yılda bir veya iki dönem) 12 ve 60 ay arasında değişen vadelerle birçok kredi tesis edilebilmektedir. Tarımsal üretimin her aşamasında ortaya çıkan finansman ihtiyacı bankaların çeşitli kredi paketleriyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Bankalar tarafından kullanılan krediler başlıklar halinde özetlenecek olursa;

- Bitkisel Üretim Kredileri,
- Tarımsal Mekanizasyon Kredileri,
- Küçük Ekipman Kredisi ,
- Modern Basınçlı Sulama Sistemleri Kredisi,
- İşletme Edindirme Kredisi,
- Arazi Alımı Kredisi,
- Hasat ve Pazarlama Kredisi,
- Üretim Destek Kredisi,
- Taksitli Tarım Destek Kredisi,
- TMO Makbuz Senedi Karşılığı Kredi,
- Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) Karşılığı Kredi,
- Sözleşmeli Üretim Kredisi,
- Ürün Ön Finansman Kredisi,
- Alternatif Üretim Teknikleri Kredisi,
- Sera Kredisi,
- IPARD Kredisi
- KKYDP Kredisi, şeklinde sıralanabilir.

Kredi başvuru sahiplerinin mevcut durumunu gösteren bilanço, gelir gider tablosu ve hesap özeti gibi kayıtları eksik veya oldukça yetersiz olmaktadır. İpotek olarak sunulmak istenen kayıtlı arazilerin dışında, çok sayıda kayıt dışı arazi bulunabilmektedir. İlave olarak, doğal afetler sektörü önemli ölçüde etkilemektedir. Tarım sigortası düzenleme ve hasar ödeme tarihleri, ürüne ve bölgeye göre değişkenlik göstermektedir. Ürünlerin dayanıklılık süreleri de farklılık göstermektedir. Bazı ürünlerin yapısı depolanmaya uygun olmayıp hemen tüketilmeleri gerekmektedir. Ürünlerin bölge şartlarına göre farklı ekim ve hasat tarihleri bulunmaktadır. Ürün veya hizmet bedelleri piyasa koşullarına bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Kaya, 2016).

4.2.1.1. Kredi değerlendirme süreci

Bankaların tarım sektörüne yönelik kredi tahsis süreçleri farklılık göstermektedir. Bankalar kredi tahsisi için ticari veya tarım kredisi ayrımı yapmaksızın geleneksel yöntemlerle değerlendirme yaparken, bazı bankalar tarım sektörüne özel yöntemler uygulamaktadır. Kredi limitleri, sistem üzerinden oluşturulmuş modeller aracılığıyla tespit edilmektedir (Uzulu, 2012). İlave olarak, Kredi Kayıt Bürosu (KKB) tarafından Tarım Kredileri Değerlendirme Sistemi (TARDES) uygulamaya alınmıştır. TARDES, bankalar için kredi başvurusu değerlendirme sistemidir. Türkiye'deki 6 banka TARDES sistemini kullanmaktadır. Son beş yıllık süreçte toplam 11 milyar ₺ değerindeki 457 bin adet tarım kredisinin değerlendirilmesi ve skorlama işlemleri için TARDES kullanılmıştır (KKB, 2021).

4.2.1.2. Kredi skorlama süreci

Bankaların kredi tahsis operasyonlarına destek sağlamak, üreticilerin kredi başvurularını hızlı bir şekilde değerlendirmek, müşteri temsilcilerine standart ve güvenilir bir yaklaşım sunmak için kredi skorlama yöntemi kullanılmaktadır. Skorlama sisteminin kurulabilmesi için bankaların öncelikli olarak karar vermesi gereken hususlar bulunmaktadır. Buna göre; Net kar veya brüt kar bazlı kredilendirme; Kredilendirilecek işletme sermayesi ihtiyacı oranı; Geçmiş yıl

verilerinin sorgulanması; Kalitatif analizin etkisi (Çizelge 4.4); Uygulanacak istisnalar: bölge ve şube yetkileri gibi konularda bilgi sahibi olunması gerekmektedir (Dirkes, 2012).

Çizelge 4.4. Skorlama sistemi kalitatif analiz

Üretici adına sahipli ve kiralık arazi toplamı (ÇKS, TÜGEM kayıtları) (1000m ² : 1 dekar)
Üreticinin tarım arazisinin varlığının tamamı kayıtlı mı? 1:H, 2:E
Toplam arazi yanyana olmayan kaç farklı parselden oluşmaktadır?
Üreticinin kaç yıllık üretim deneyimi bulunmaktadır?
Üretimi yapılan ürünler arasında ilk defa yetiştirilecek olan bir ürün var mıdır? 1:H, 2:E
Üretimi yapılan ürünlerden aynı ürünün aynı arazide ekilme sıklığı: 1: 3 yılda birden uzun, 2: 2-3 yılda bir, 3: Her yıl (meyve bahçesi için 3 yazınız)
Sahipli arazi büyüklüğü: 1: Sahipli arazi fazla, 2: Sahipli ve kiralık arazi eşit, 3: Kiralık arazi fazla
Kullanılan makine & ekipman: 1: Kendi ekipmanı, 2: Kiralık ekipman
Arazinin sulanma durumu: 1: Tamamı sulanıyor, 2: Yarısından fazlası sulanıyor, 3: Yarısından azı sulanıyor, 4: Tamamı sulanmıyor
Sulamada kullanılan suyun kaynağı: 1: Kendi suyu/pompaj, 2: Dış kaynak/umumi su kaynağı
Tohum: Sertifikalı tohum kullanım sıklığı: 1: Her zaman (meyvecilik 1), 2: Bazen, 3: Hiçbir zaman
Ne sıklıkta sulama yapılmaktadır? 1: Sulama yapılmıyor, 2: 1-3 kez, 3: 4-6 kez, 4: 6'dan fazla
Fosforlu gübre kullanım sıklığı: 1: Her zaman, 2: Bazen, 3: Uygulanmıyor
Azotlu gübre kullanım miktarı nedir? 1: 70kg/da dan fazla, 2: 40-70 kg/da, 3: 20-40 kg/da
Böcek (insektisid) zararlı ilacı kullanım sıklığı? 1: Uygulanmıyor, 2: 1-5 defa, 3: 3'ten fazla
Mantar ilacı (fungusid) uygulama sıklığı? 1: Uygulanmıyor, 2: 1-3 defa, 3: 3'ten fazla
İlaçlama kararını nasıl alıyorsunuz? 1: Hastalık gözlemlendiği zaman, 2: Komşular ilaçlama yaptığında, 3: Ürün cinsine göre (önleyici uygulama)
Yabani ot mücadelesi? 1: Yapılmıyor, 2: Sadece mekanik veya elle toplama, 3: İlaç kullanıyorum
Toprak tipi (killi/kumlu/taşlı): 1: Taşlı veya kumlu, 2: Killi/sert, 3: Killi/yumuşak

Yapı Kredi bankası tarafından tarımsal bilgiye dayalı standart yaklaşımların belirlenerek tarım kredi politikalarının oluşturulması, kalite ve verimlilik odaklı kredilendirme amacıyla müşteri ve üretim bilgilerinin lokal olarak toplanması, ödeme gücüne göre kredilendirme, üretim döngüsüne uygun vade, kullanışlı ve pratik bir yapının oluşturulması, belirli ürün veya alt-sektörlere özel analizlerin yapılması gibi hedeflerle tarıma özel birimler kurularak ürüne ve bölgeye özel limit hesaplama, vade, faiz ve geri ödeme uygulaması başlatılmıştır. Tarım kredi değerlendirme sistemi (TKDS) öncesinde kredi hacmi 2011 yılında 577 milyon TL iken 2012 yılında 800 milyon TL'ye ulaşmıştır (Cemalcılar, 2013).

Kredilendirme süreci genel olarak kredinin müşteriye pazarlanması, kredi limitlerinin uygun hale getirilmesini kapsayan tahsis süreci, kullandırımı, kredinin izlenmesi ve tasfiyesi aşamalarından oluşmaktadır.

Kredinin pazarlanması aşaması, müşteri ile kredi kuruluşunda çalışan personelin karşı karşıya geldiği ilk aşamadır. Bu süreçte müşterinin talebinin ne olduğu buna uygun banka kredi politikaları ölçüsünde ne şekilde bu talebin karşılanabileceği, kredinin miktarı, vadesi, teminat talepleri gibi bilgilerin aktarıldığı karşılıklı bilgi alışverişlerinin yapıldığı aşamadır. Bu aşamada müşterinin kimlik bilgileri, çiftçi kayıt sistemi belgesi (ÇKS), örtü altı kayıt sistemi belgesi (ÖKS), hayvancılık bilgi sistemi (HAYBİS) gibi üretim yaptığı alana ilişkin bilgiler, varlık bilgileri vb. talep edilebilir. Kredi talebi gerçek veya tüzel kişi tarafından yapılabilir.

Kredinin tahsis aşaması, pazarlaması yapılan kredi ürününün banka personeli tarafından sisteme girilmesi banka uygulamaları doğrultusunda değerlendirme sistemlerine tabi tutması, gerekli incelemelerin, sorguların yapılması, müşteri hakkında bütün bilgi ve belgelerin var ise teminatların kullanılacak krediler ile eşleştirilmesi, ürün bütçelerinin belirlenmesi (gelir-gider analizi), müşterinin talebi ile banka kredi politikalarının ne kadar örtüşeceğine karar verildiği aşama olarak tanımlanabilir. Müşterinin mevcut kredibilitesine göre açık, kefalet, rehin, ipotek karşılığı krediler tahsis edilebilir. Tahsis edilecek kredinin şube veya limitler

dahilinde bir üst mercii onayı ile kullandırırma hazır hale gelmesi ile süreç sonlanmaktadır. Örneğin; yatırım kredilerinde, traktör kredisi talebinde bulunan bir üretici kredi talebi olduğunda öncelikle sıfır alım veya ikinci el alım olması kriterlerine göre ruhsat veya proforma fatura ile başvuruda bulunması gerekir. İlk koşullardan bir diğeri ise kredi tarım kredisi statüsünde olduğundan aktif çiftçi kayıt sistemi belgesi, hayvancılık bilgi sistemi belgesi, örtü altı kayıt sistemi belgesi vb. faaliyet belgelerinin mevcut olmasıdır. Müşteri hakkında gerekli araştırma ve gelir gider analizleri yapıldıktan sonra gerekirse teminat talebinde de bulunularak kredi hazır hale getirilir. Bankaların uygulamalarında tamamına kredi olabildiği gibi bazı durumlarda özkaynak aranılmasında söz konusu olmaktadır. Örneğin, 100.000 TL kredi için %25 özkaynak miktarı olan 25.000 TL'nin müşteri tarafından karşılanması gerektiği şartı gibi.

Kredinin kullandırım aşaması; gerekli koşulları sağlayarak oluşturulan kredi limitinin müşteri hesaplarına aktarılması veya yatırım kredilerinde satıcı kişi yada kuruluşların hesabına aktarılması ile tamamlanır.

Kredinin izlenmesi; kullanılan yatırım veya işletme kredilerinin vadesi ile uyumlu olarak sistem tarafından veya kredi kuruluşu tarafından işletme ziyaretleri yapılarak takip edilmesi aşamasıdır. Örneğin, bir yatırım kredisine konu yatırımın zamanında tamamlanamaması, proje ile uyumsuz yatırım yapılması, eksik yatırım yapılması veya işletmenin faaliyetine devam edip etmediği tespit edilebilir. Faaliyetin devam etmediği gibi durumların tespiti halinde devlet destekli (sübvansiyonlu) kredilerin faiz indirimi iptal edilebilir veya kredinin geri ödenmesi talep edilebilir.

Kredinin tasfiyesi; krediler zamanında ödenebildiği gibi bazı durumlarda ödeme problemleri olabilir. Kredilerin zamanında ödenmemesi durumunda banka tarafından kredi hesaplarından niteliklerine göre yeni birer alacak hesapları oluşturularak farklı hesaplarda izlenmektedir. Kredilerde özellikle tarımsal kredilerde yapılandırma, erteleme gibi imkanlar bulunmaktadır. Niteliklerine göre riskleri ölçüsünde izlenen hesapların yapılandırılmaması veya tahsili mümkün

olmaması durumunda her türlü teminatların nakde çevrilmesi gibi tahsilat yöntemleri aşamasına geçilmektedir.

Kredi süreçlerini bir örnekle açıklamak gerekirse; Mersin Bölgesinde 30 dekarlık bir alanda alçak tünel kabak yetiştiriciliği yapan bir üreticinin 200.000 TL sübvansiyonlu kredi talebi olduğunu varsaydığımızda ilk olarak üreticinin ÇKS ve ÖKS belgesi, kayıtlı taşınmaz gibi bilgiler içerir varlık bilgileri ile kredi kuruluşun başvurması gerekir. Kredi koşullarında personel ve üretici arasında mutabık kalındıktan sonra tahsis aşaması başlatılır, bu noktada kişinin üretim yaptığı alanda üretime konu ürünün ortalama geliri sistem tarafından hesaplanır (örneğimiz kabak olup, 1 dekardan ortalama elde edilen ürün miktarı (kg) ile bir önceki yıldaki ortalama kg satış fiyatı çarpılarak hesaplanır). Ürünün sistem tarafından hesaplanan maliyeti (gideri) ise tohum alımı, fide alımı, gübre, mazot, işçilik, sera için gerekli yıllık ömrü olan diğer malzemeler gibi giderlerin 1 dekar başına ortalama maliyetinin bölgesel olarak hesaplanması ile oluşturulur. Sistem tarafından yapılan hesaplamada gelirlerin 360.000 TL, giderlerin ise 150.000 TL olduğunu varsayarsak üreticinin gideri finanse edildiğinden 150.000 TL ye kadar sübvansiyonlu kredilendirilebilir. Sübvansiyon oranları genellikle yıllık olarak veya belirli bir süreye kadar yayınlanmaktadır. Kredinin niteliğine göre farklı banka uygulamalarında üreticinin gelirin var ise maaş geliri, destekleme, kira geliri gibi gelirlerin eklenmesi giderlere ise mevcutta var olan kredi vs. tarımsal faaliyet giderleri (mazot, gübre, işçilik) düşülmesi suretiyle ödeyebileceği yatırım veya işletme kredisi miktarına ulaşarak kredilendirme de yapılabilmektedir.

4.2.2. Çiftçi kredi kartları

Günümüz Türk bankacılık uygulamasında bankalar tarafından çiftçilere özel kredi kartları verilmektedir. Çiftçi kredi kartlarının ortak özelliği, üretim faaliyetleri için gerekli tohum, gübre, ilaç vb. harcamaların karşılanması amacıyla üreticilere tahsis edilmiş olmasıdır. Birçok banka tarafından anlaşmalı üye iş yerlerinden yapılacak tarımsal girdi harcamaları için üreticilere belirli bir dönem

için faizsiz alışveriş imkanı sağlanmaktadır. Karta bağlı tarımsal kredilerin vadesi hasat dönemine uygun olarak azami bir yıl veya altı ayda bir ödemeli olarak belirlenebilmektedir. Bankalar tarafından çiftçilere verilen kartlar; Anadolubank Tarım Kart, Denizbank Üretici Kart, Fibabanka TarımKart, GarantiBBVA, TMO Kart, İş Bankası İmece Kart, QNB Finansbank Tarım Kart, Şekerbank Hasat Kart, TCZB Bankkart Başak, TEB Harman Kart, TTK Ortak Kart, Vakıfbank Tarım Kart, Yapı Kredi Verimli Kart, şeklinde sıralanabilir.

Yukarıda sayılan kartlar arasındaki Bankkart Başak, TCZB kurumsal kredi ve banka kartı ürünüdür. Bu kart ile tarımsal üretime yönelik olarak, gerçek ve tüzel kişi müşterilere tahsis edilen işletme kredilerinin, Bankkart Başak ile entegre edilerek, ATM ve POS gibi şube dışı kanallardan da kullanımının sağlanması amaçlanmıştır. Karta bağlanan krediler vade esaslı ve/veya rotatif (BCH) olarak kullanılabilir. Karta bağlanan kredi ürünleri faiz indirimli (sübvansiyonlu) ve/veya faiz indirimsiz (sübvansiyonsuz) olabilir. Gerçek kişi müşterilere 100.000 TL ve altında tahsis edilen işletme kredilerinin (hayvan alımına yönelik olanlar dışında) kart ile ilişkilendirilmesi zorunludur. Bankkart Başak ile müşterilere, karta yüklenen veya bağlanan tarım kredilerini, üye işyerleri ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde belirlenen vadelerde faizsiz olarak kullanabilme imkanı sağlanır.

4.2.3. Tarım kredi sisteminde karşılaşılan riskler

Finansal kredilere erişim tarım sektörü için de önemli bir konudur. Tarım sektöründe faaliyet gösteren yerel üreticiler, yabancı yatırımcılar, tarımsal ürün işleyen fabrikalar, depolama işletmeleri, tohum şirketleri veya gübre şirketleri de finansal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Tahminlere göre 2050 yılında gıda ihtiyacının %70 oranında artması ve buna karşılık yıllık 80 milyar USD yatırıma ihtiyaç duyulacaktır. Günümüzde mevcut kredi hacminin çok az bir kısmı tarım finansmanına ayrılmaktadır. Tarımsal finansmanın odak noktaları; (i) Küçük üreticilerin finansal ihtiyaçlarının belirlenmesi, (ii) Üretim faktörlerine bağlı riskler, (iii) Kredi risk faktörleri, (iv) Kredi masraflarının ve faiz oranlarının

yüksekliği, (v) Devlet politikalarının yarattığı zorluklar, şeklinde sıralanabilir (Şahin, 2016). Bütün kredilerde olduğu gibi tarım kredilerinde riski artıran nedenler bulunmaktadır. Genel olarak tarımsal üretiminde karşılaşılan riskler;

- Tarım ürünlerinde elverişsiz maliyet-fiyat ilişkisi,
- Üretimin büyük ölçüde hava/iklim koşullarına bağlı olması,
- Doğal afetlerin neden olduğu kayıplar,
- Küçük aile işletmelerinin yaygın olması,
- Kredi taleplerinin değerlendirilmesi için gerekli bilgilerin eksik oluşu,
- Tarım kesimine finansman sağlayan kredi kurumlarının yetersiz oluşu,
- Gelir ve gider dengesinin (veya nakit akışlarının) düzensizliği,
- Genel yapısal sorunlar, şeklinde sıralanabilir (Anonim, 2021a).

4.2.4. Tarım sigortası uygulamaları

Dünyada ilk tarım sigortası uygulama örnekleri 1770-1800 yılları arasında İrlanda'da hayvan sigortası şeklinde, Almanya'da dolu ve yangın sigortaları şeklinde yapılmıştır. Ancak, ilk uygulamalar deneyim yetersizliği, sigortalı sayısının artırılmaması, prim oranlarının düşük ve çoğu kez sabit olarak belirlenmesi, hasar dengesinin kurulamaması, devlet desteğinin yetersizliği, reasürör bulma güçlüğü gibi nedenlerle başarısız olmuştur. 19. ve 20. yüzyılda önce Avrupa'da daha sonra ABD ve Japonya gibi ülkelerde geniş kapsamlı tarım sigortaları uygulamaları başlamıştır. İsviçre, Danimarka, İsveç gibi ülkelerde bitkisel ürünler, yalnızca dolu riskine karşı, İrlanda'da ise yalnızca yangın riskine karşı sigortalanmaktadır. Dünyada tarım sigortasının en yaygın şekli dolu, don ve yangın sigortalarıdır. ABD'nde federal hükümet düzeyinde tarımsal ürün sigortası, Tarım Bakanlığı'na bağlı Federal Ürün Sigorta Şirketi (FCIC) tarafından yapılmaktadır. Primler hasattan sonra ödenmekte ve primlerin yaklaşık %50'si federal hükümet tarafından karşılanmaktadır (Güngör, 2006).

Tarım sektörü, taşıdığı riskler açısından hassas bir faaliyet alanıdır. Bu nedenle gelişmiş ülkeler sektörel risk paylaşımı ve risk transferi operasyonlarını etkin bir şekilde uygulamaktadır. Bu operasyonlar arasında tarım sigortaları uygulamaları önemli bir bileşendir. Türkiye’de tarım sektöründeki risklerin teminat altına alınması amacıyla, bir sigorta mekanizmasının uygulanması düşünülmüş ve bu amaçla 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunda belirtilen risklerin teminat altına alınması için uygulanacak sigorta sözleşmelerinde standart hükümler getirilmesi, riskin makul hükümler çerçevesinde devredilmesine ilişkin şartların belirlenmesi, tazminat oluşması durumunda merkezi olarak ödenmesinin sağlanması hedeflenmiştir. TARSİM sigorta uygulamaları özetle; (TARSİM, 2021).

- Bitkisel Ürün Sigortası: Tüm bitkisel ürünler için miktar kayıpları genel şartlar çerçevesinde teminat kapsamına alınmaktadır.
- Kuraklık Sigortası: Tahıl grubu ürünlerde köy genelinde gerçekleşen verim kaybı genel şartlar çerçevesinde teminat kapsamına alınmaktadır.
- Sera Sigortası: Dolunun sera içindeki ürüne, teknik donanım ve konstrüksiyona verebileceği zararları teminat altına alan bir sigorta türüdür.
- Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Hayat Sigortası: Büyükbaş ve küçükbaş hayvan hastalıkları, kazalar, zehirlenmeler, doğal afetler nedeniyle oluşan zararları teminat altına almaktadır.
- Kümes Hayvanları Hayat Sigortası: Kayıtlı tesislerde yetiştirilen kümes hayvanları için uygulanan sigorta türüdür.
- Su Ürünleri Sigortası: Su ürünleri için genel şartlar çerçevesinde uygulanan sigortadır.
- Arıcılık Sigortası: Plakalı ve modern kovanlarda meydana gelen zararlar sigorta kapsamındadır .

Tarım sigortaları; oluş zamanı ve büyüklüğü tahmin edilemeyen risklerin oluşturduğu kayıpların sözleşme koşulları çerçevesinde tazmin edilmesi yönüyle üreticileri koruyan önemli bir araçtır (Gül Yavuz, 2010). Bunun yanı sıra, Türkiye tarım sigortası uygulamasında devletin ve sigorta şirketlerinin sisteme katılımı sağlanmış ve sigortaların finansmanı, teminat verilen riskler ve sigorta şirketlerinin çalışma esasları düzenlenmiştir. Esas itibarıyla Türkiye uygulaması dünyadaki örnekleriyle benzer niteliktedir.

Tarım kredilerinde çoğu banka tarafından krediye konu hayvan,araç,tarla bitkisi,ağaç vb. kredilendirilen ürünün sigortalarının yapılması isteğe bağlı veya zorunlu olarak talep edilebilmektedir.

4.2.5. ABD tarım finansmanı uygulamaları

1942 tarihli Tarım Yasasına göre; tarımsal krediler daha karlı operasyonlar için bir çiftliğin yeniden düzenlenmesi, çiftlik veya çiftlik ekipmanı satın alınması, işletme giderlerinin karşılanması, arazinin ıslahı veya korunması, kredi kapatma maliyetlerinin ödenmesi, borçlunun borcunu yeniden finanse etmesi, aile geçimi dahil olmak üzere diğer çiftlik ihtiyaçlarının sağlanması gibi amaçlarla kullanılmaktadır (Anonymous, 2021a).

ABD’de çiftçilerin ticari bankalar yerine uzman kurumlardan destek alması önerilmektedir. Uzman kurumlardan, Tarım Bakanlığı (USDA) Çiftlik Hizmetleri Ajansı (Farm Service Agency-FSA) çiftçilerin ihtiyaç duydukları finansmanı almalarına yardımcı olmak için çeşitli seviyelerde krediler sunmaktadır (FSA, 2021). Buna göre;

- Çiftlik operasyon kredisi: Hayvancılık, tohum ve ekipman satın almak için kullanılabilir. Ayrıca, bir çiftlik çalışır durumdayken işletme maliyetlerini ve aile yaşam giderlerini karşılayabilir.
- Çiftlik mülkiyeti kredisi: Bir çiftliği satın almak veya genişletmek için kullanılabilir. Bu kredi, kapanış maliyetlerinin ödenmesi, binaların inşası

veya iyileştirilmesi, toprak ve su kaynaklarının korunması için kullanılabilir.

- Mikro krediler: Yeni başlayan çiftçilerin özel operasyon ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmıştır.
- Genç çiftçi kredisi: Eğitim amaçlı bir tarım projesinde desteğe ihtiyaç duyan 20 yaştan küçük gençlere yönelik bir tür işletme kredisidir. Tipik olarak, bu gençler 4-H kulüplerine, FFA(Future Farmers of America)'ya veya benzer bir organizasyona katılır.
- Acil krediler: Çiftçilerin kuraklık, sel, diğer doğal afetler veya kayıplardan kaynaklanan fiziksel kayıplardan kurtulmalarına yardımcı olmaktadır.
- Doğrudan ve garantili krediler: Doğrudan krediler FSA tarafından sağlanır. Garantili krediler, FSA'nın desteğiyle USDA onaylı geleneksel bir borç veren tarafından sağlanmaktadır.

1937 yılında Amerikan Kongresi, Bankhead-Jones Çiftliği Kiracı Yasasını kabul etmiştir. Bu yasa, kiracı çiftçilere arazi satın almalarında yardımcı olmak için mütevazı bir kredi programı sunmaktadır. Daha sonra, Çiftlik Güvenliği Yasası düzenlenmiş ve bu yasayla birlikte Yeniden Yerleşim Ajansı (RA), Çiftlik Hizmetleri Ajansı'na (FSA) dönüştürülmüştür. RA ve FSA tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerden biri, ekonomik olarak uygun olmayan küçük çiftliklerin satın alınması ve çiftçi gruplarının hükümet uzmanlarının rehberliğinde birlikte yaşadığı ve ortak şekilde çalıştığı geçimlik çiftlik topluluklarının kurulmasıdır. Amaç, çiftçiyi daha verimli hale getirmek ve böylece kredilerin yeni makineler, hayvanlar için kullanılmasını sağlamaktır. Yeniden yerleşim projeleri, kırsal Amerika'yı modernize etmeye yönelik çabaların bir parçası olmuştur.

ABD Çiftçi Ev İdaresi (Farmers Home Administration-FmHA) Tarım Bakanlığı'nın kredi sağlayan birimi olarak faaliyet göstermiştir. FmHA, özel borç verenlerden makul oranlarda veya koşullarda kredi alamayan çiftçilere mali yardım

sağlamıştır. Borçlular belirli kural ve düzenlemelere uymalıdır (Keenan, 1986). FmHA, kırsal kesimdeki aileler ve çiftçiler için kredileri finanse etmek ve sigortalamak amacıyla 1946 yılında kurulmuş ve 2006 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Ülke genelinde 1.900 bölge kredi ofisi işletmiştir. Çiftlik ve çiftlik iyileştirme, su sistemleri ve acil yardımlar için kredi sağlamak için yetkilendirilmiştir. Daha sonraki yıllarda, FmHA, tarım dışı kullanım için bireylere ve topluluklara kredi sağlamıştır. 1994 yılında ABD Tarım Bakanlığı'nın yeniden düzenlenmesi sonucunda FmHA işlevleri FSA'ya devredilmiştir. Günümüzde USDA Kırsal Kalkınma Ofisi olarak bilinen bu idarenin ev kredisi programı, 86 milyar \$ bir kredi portföyüne sahiptir (Anonymous, 2021b).

Özetle, uzman kuruluşların varlığı ve farklı seviyelerde düzenlenen kredi enstrümanlarının çeşitliliği, çiftçilerin finansmana erişimi konusunda önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Burada vurgulanması gereken en önemli husus FSA'nın bir banka organizasyonu gibi yapılandırılmış bir kamu kurumu olmasıdır.

4.2.6. Türkiye tarım arazilerinde gayrimenkul değerlemesinin rolü

Tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlamak amacıyla tarım arazilerinin değerlendirme faaliyetleri oldukça önemlidir. Teminat amaçlı taşınmaz değerlendirme faaliyetleri, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) düzenlemeleri kapsamında lisanslı gayrimenkul değerlendirme uzmanları tarafından yerine getirilmektedir. Arazi değerinin belirlenmesi konusundaki yerleşik uygulamalara göre arazinin kullanım durumu, coğrafi özellikleri (konum, büyüklük, eğim), sebze ve meyve yetiştiriciliği yapılan arazilerde ürün geliri ve üretim masraflarına ilişkin veriler, kapitalizasyon değeri gibi bir dizi özelliğin bilinmesi gerekmektedir. Üreticilerden elde edilen verilere göre arazi değeri hesaplanmaktadır.

Taşınmaz değerinin belirlenmesinde kapitalizasyon oranı önemli bir konudur. Yargıtay uygulamalarında arazinin yıllık geliri ve kapitalizasyon oranı esas alınarak arazi değeri hesaplanmaktadır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun

2017/2765 Esas ve 2019/954 Karar sayılı kararına göre kapitalizasyon değeri içtihat haline gelmiştir. Buna göre;

“Kapitalizasyon faizi ise %3-%15 arasında değişmekte olup, bu aynı zamanda arazinin rantı ile satış değeri arasındaki oranı belirlediğinden, uygulanacak kapitalizasyon faiz oranı saptanırken arazinin verimine etkili olan (sulu, taban arazisi, toprağın terkibi, ekilebilecek ürünler) faktörler yanında, satış değerine etkili olabilecek faktörler de (önemli yerleşim birimlerine yakınlığı, tarımsal amaçlı alt yapı olanakları, pazarlama ve ulaşım probleminin olmaması, yerleşim merkezine yakınlığı vs.) dikkate alınır. Maddenin, sözü edilen (i) bendi bu hususlar dışında olup, arazinin değerine etkili olabilecek objektif ölçülere ilişkindir. Bunlar da, Yargıtay’ın yerleşmiş uygulamalarına göre, tarımsal faaliyet ve gerekleri ile ilgili niteliklerdir.”

Gelir değerine göre hesaplama yönteminden farklı olarak bir sera değerlemesinde farklı parametreler dikkate alınmalıdır. Örneğin; A İlçesi, B Mahallesi, C Mevkii, 110 ada 1 parsel no.lu taşınmaz üzerinde ÇKS ile kayıt altına alınmış 10.000,00 m² alanlı sera bulunmakta, marul ve kıvırcık yetiştirilmektedir. Taşınmazın çevresi tarla vasıflı taşınmazlardan ve seralardan oluşmaktadır. Bölgede yapılan emsal araştırmalarında, boş durumda ve sera üretimine uygun tarla vasıflı taşınmazların ortalama 35-45 TL/m² birim değerler ile satışlarının gerçekleştiği gözlenmiştir. Bölgede faaliyet gösteren sera sahipleri ile yapılan görüşmelerde sera yapımına uygun araziler için beyan edilen bedellerin 50-60 TL/m² bandında olduğu tespit edilmiştir. Bölgede aktif olarak pazarlanan seralar incelendiğinde sera birim metrekare değerlerinin bakım durumlarına göre 40-70 TL/m² bandında değeri bulunduğu hesaplanmıştır. Bölgede yapılan araştırmalarda sökülebilir, takılabilir, taşınabilir nitelikte naylon kaplama sera maliyetlerinin 100-120 TL/m² bandında olduğu tespit edilmiştir. Konu taşınmaz üzerinde yer alan sera

yapısı değerlendirilirken halihazır durumu ve mevcut amortismanları dikkate alınarak 73 TL/m² değer takdir edilmiştir. Yukarıda belirtilen hususlardan hareketle sera değeri 10.000,00 m² x 73 TL/m² = 730.000,00 TL olarak belirlenmiştir. Verilen örnek bir değerlendirme raporu örneğinden alınmıştır. Değer belirleme yöntemleri arasında emsal karşılaştırma yöntemi sıklıkla uygulanmaktadır ancak üretici muhasebe kayıtlarına ve dolayısıyla tarımsal üretim maliyetlerine erişimde yaşanan sorunlar, ülke genelinde arazi yetenek sınıflarının ve değer haritalarının oluşturulamamış olması, kapitalizasyon oranlarının belirlenmesinde yaşanan sorunlar nedeniyle değerlendirme çalışmaları istenilen kalitede olmamaktadır. Değerleme faaliyetlerinin ayrıntılı teknik bilgi gerektiren bir uzmanlık alanı olduğu unutulmamalıdır.

Gayrimenkul değerlendirme; banka kredisi, vergi, sigorta, kamulaştırma işlemleri vb. olmak üzere birçok alanda kullanılmaktadır. Gayrimenkul değerlemenin en önemli amacı gayrimenkul değerine etki eden faktörlerin uluslararası standartlar dahilinde değerlendirme uzmanları ve değerlendirme şirketleri tarafından doğru bir şekilde analiz edilmesidir. Arazi sınıflarının doğru bir şekilde ayrımında yaşanan sorunlar nedeniyle tarım arazilerinin değerlemesi konusunda sorunlar yaşanmaktadır.

Çiftçi Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) gibi uygulamalar henüz gelişme aşamasında olan olumlu gelişmeler arasındadır ve bankacılık sistemi kredi uygulamalarına ve değerlendirme uygulamalarına katkı sağlayacaktır. Örneğin, arazi değerinin belirlenmesine yönelik kavramlar ve alt segmentleri konusunda birçok uluslararası çalışma gerçekleştirilmiştir (Çizelge 4.5). Benzer çalışmaların ulusal çalışmalarda yer alması önemli konular arasındadır.

Çizelge 4.5. Arazi değerinin belirlenmesinde kullanılan değişkenler

<p>Tarimsal getiriler - Parasal değişkenler</p> <p>*Piyasa gelirleri (Carlberg, 2002; Barnard vd, 1997; Folland&Hough, 1991; Gardner, 2002)</p> <p>*Arazi dönüşü (Goodwin vd, 2005 ve 2010; Weerahewa vd, 2008)</p> <p>*Net gelir (Devadoss & Manchu, 2007)</p> <p>*Buğday üretici fiyatı (Goodwin & Ortalo-Magné, 1992)</p>
<p>Tarimsal getiriler - Parasal olmayan değişkenler</p> <p>*Verim (Pyykkönen, 2005; Devadoss & Manchu, 2007; Latruffe vd, 2008)</p> <p>*Toprak kalitesi (Barnard vd, 1997; Kilian, 2010)</p> <p>*Sıcaklık ve yağış (Barnard vd, 1997)</p> <p>*Kukla değişkenler için: Sulama ve yoğun ürün (Barnard vd, 1997); Özel ürün (Pyykkönen, 2005)</p> <p>*Ekili alanların oranı (Gardner, 2002)</p> <p>*Bir limana yakınlık (Folland & Hough, 1991)</p>
<p>Devlet ödemeleri</p> <p>*Devlet ödemeleri (Devadoss&Manchu, 2007; Vyn, 2006; Henderson&Gloy, 2008; Shaik vd 2005)</p> <p>*Bir veya birden fazla devlet desteği (Goodwin vd, 2003 & 2005; Pyykkönen, 2005)</p>
<p>Piyasayı tanımlayan değişkenler</p> <p>*Domuz yoğunluğu (Duvvier vd, 2005)</p> <p>*Gübre yoğunluğu; Çiftlik yoğunluğu (Pyykkönen, 2005)</p> <p>*Ortalama çiftlik büyüklüğü (Folland & Hough, 1991)</p> <p>*Tarım arazisi pazarının büyüklüğü (Duvvier vd, 2005)</p> <p>*Belirli bir bölge için kukla değişken</p>
<p>Makroekonomik faktörler</p> <p>*Faiz oranı (Weerahewa vd, 2008; Devadoss & Manchu, 2007)</p> <p>*Enflasyon oranı (Alston, 1986)</p> <p>*Emlak vergisi oranı (Gardner, 2002; Devadoss & Manchu, 2007)</p> <p>*Çok faktörlü verimlilik artışı (Gardner, 2002)</p> <p>*Borç/varlık oranı; Kredi kullanılabilirliği (Devadoss & Manchu, 2007)</p> <p>*İşsizlik oranı (Pyykkönen, 2005)</p>
<p>Kentsel baskı göstergeleri</p> <p>*Toplam nüfus (Devadoss & Mançu, 2007)</p> <p>*Kilometrekareye düşen nüfus yoğunluğu</p> <p>*Nüfus artışı (Gardner, 2002)</p> <p>*Nüfusun çiftlik dönümüne oranı (Goodwin vd, 2010)</p> <p>*Kentleşme kategorileri (Goodwin vd, 2010 ve 2005)</p> <p>*Kırsallık - çiftliklerde yaşayan nüfusun oranı (Gardner, 2002)</p> <p>*Metropol alanlar için kukla değişkenler (Henderson & Gloy, 2008)</p> <p>*Tarımda istihdam edilen işgücünün oranı (Pyykkönen, 2005)</p>

(Kaynak: Feichtinger ve Salhofer, 2011)

4.2.7. Alman kooperatif bankacılığı ve Raiffeisen Modeli

Alman kooperatif bankacılığı sisteminin kurucusu Friedrich Wilhelm Raiffeisen tarafından geliştirilen Raiffeisen kooperatifleri, üyelerinin işletme gelirlerini arttırmak üzere altın almalarını amaçlayan kredi kooperatifleri şeklinde faaliyet göstermektedir. 4336 kooperatifin 709'u bankacılık işlemleri de yapmaktadır. Kooperatiflerin mevduat kabul eden bankalar kurarak, şubeler açması, depo ve fabrika gibi yapılar yapmaları, faaliyetlerinin esas itibarıyla rekabete dayalı işlemlerin yapılması anlamına gelmektedir (Eraktan, 2007; akt. Yılmaz, 2008). Raiffeisen kooperatiflerinde ortak sayısının yüz adeti aşması istenmez ve ortakları sınırsız sorumluluk esasına göre fahri olarak hizmet vermektedir. Bu kooperatifler otoriter yönetim esasına göre çalışırlar ve kullandıkları fonlar uzun vadeli tarımsal projelere yöneliktir. Kooperatifler, düşük faizli olarak fon kullandıkları projelerinden elde ettikleri karları yedek akçeye devrederek finansal yapılarını güçlü tutmak isterler (Mülâyım, 2003; akt. Yılmaz, 2008).

İlave olarak, Alman Kooperatif Bankaları Ulusal Birliği (BVR), Almanya'daki kooperatif bankacılığı sektörünün çatı kuruluşudur. BVR, yerel kooperatif bankaları, PSD bankaları, Sparda bankaları, kiliseler için bankacılık kurumu, kooperatif uzman kuruluşları, kooperatif merkez kurumu, kooperatif finans ağındaki şirketler, kooperatif denetçileri birliklerini temsil etmektedir ve Avrupa Kooperatif Bankaları Birliği'nin (EACB) aktif bir üyesidir (Anonymous, 2022a).

Alman Raiffeisen örneğinde olduğu gibi Hollanda'da tarım finansmanı 547 kooperatif ortağı olan Rabobank aracılığıyla sağlanmaktadır. Özetle, tarım finansmanı konusunda uzman kurumların oluşturulması ve kurumsal organizasyonun çeşitli düzeylerde sağlanması gibi konular finansal hizmet sektörünün gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Sürekli artan kentsel nüfusun gıda ihtiyacına yönelik olarak kırsal alanların ve seraların, bu talebe uyum sağlaması ve üretimde artış olması beklenmektedir.

Günümüzde 7.8 milyar olan dünya nüfusunun, 2050 yılına kadar 10 milyara ulaşması beklenmektedir. Sonuç olarak, daha az su, enerji ve toprak kullanarak daha fazla üretim ihtiyacı olacaktır. Benzer şekilde daha fazla finansmana ihtiyaç duyulacağı tartışmasızdır. Sürdürülebilir tarımın ihtiyaç duyduğu temel bileşenler devlet politikalarının toplum düzeyinde belirlenmesi ve rasyonel üretim teşviklerinin uygulanmasıdır. Tarımsal finansman ve kredilerin odak noktasında karlı işletmeler, yeterli tedarik ve ürünlerin zamanında teslimi gibi unsurlar yer almaktadır. Finansal sürdürülebilirlik, net bugünkü değerin pozitif yönde gerçekleşmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bir borç servisi olarak leasing ve vadeli işlem sözleşmeleri günümüz uygulamalarında önemli bir paya sahiptir ancak tarım finansmanında kullanılması düşük seviyelerdedir. Türkiye tarım finansmanı uygulamasında farklı sorunlar görülmektedir.

Ersoy ve Özsoy (2017) çalışmasında, tarım finansmanı konusunun önemine değinerek temel sorun grupları belirlemiştir. Buna göre; bilgilendirme eksikliği, yüksek faiz oranları ve maliyetler, denetleme ve uygulama olmak üzere dört temel başlıkta sorun olduğu tespit edilmiştir. Çözüm önerisi olarak, “bilgilendirme” sorunu için banka şubeleri veya genel merkezleri bünyesinde tarım birimlerinin kurulması, “maliyetler” sorunu için devlet desteklerinin tek merkezde toplanması gerektiği, denetleme ve uygulama sorunları için etkin denetim ve kurumsallaşmanın gerektiği savunulmuştur.

Önceki bölümlerde değinildiği üzere kamu sermayeli bankalar (özellikle TCZB) son 6 yıllık süreçte tarımsal kredilerin yaklaşık % 85’ini tahsis etmiştir. Özel ihtisas sahibi tarım birimlerinin bulunmadığı bankalarda kredilendirme faaliyetleri genellikle ticari bankacılık işlemleri kapsamında yerine getirilmektedir. Tarım kredi taleplerinin değerlendirme analizi için genellikle perakende müşteri veya KOBİ skrolama sistemi kullanılmaktadır. Mevcut durumda, tarım finansmanı için arazi ipoteği, kefil, konut ipoteği, araç rehni (taşıt ve traktör) teminat türleri bankalar tarafından kabul görmektedir. Bankalar genellikle uzun vadeli krediler için maddi teminat talebinde bulunmaktadır. Üreticilerin finansmana erişimde

yaşadıkları en önemli sorun olarak teminat sorunu ön plana çıkmaktadır (FSFM, 2012).

4.3. Alan Çalışması Sonuçları

Tarım sektörü, üretim faktörüne ilave olarak işletmecilik, finansman, arazi yönetimi, pazarlama ve lojistik gibi geniş bir çerçeveyi kapsamaktadır. Bu çalışmada, Adana ve Mersin illerinde örtüaltı sebze yetiştiriciliğinde tarımsal kredi kullanımının incelenmesine yönelik olarak üreticilere yüz yüze anket uygulanmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre Adana'da toplam çiftçi sayısı 44 bin kişi, ÇKS kayıtlı çiftçi sayısı 33 bin kişi, 4.8 milyon dekar tarım alanı (yüzölçümünün %35'i), 498 bin dekar mera alanı, 91 bin dekar nadas alanı, 5.9 milyon dekar orman alanı, 2.8 milyon dekar sulanan alanı bulunmaktadır. İlde örtü altı yetiştiriciliğinin büyük bir kısmı alçak tünelde yapılmaktadır. İklim şartlarının uygunluğu, güneşlenme gün sayısının fazla olması, girdi maliyetlerindeki avantajlar, pazar avantajları ve üretim devamlılığı gibi faktörler ele alındığında özellikle pazara yönelik modern seraların kurulması avantaj sağlamaktadır. Yumurtalık ilçesinde yaklaşık 3000 da alanda Tarıma Dayalı İhtisas Muz Seracılığı Organize Sanayi Bölgesi (OSB) kurulması planlanmıştır (TOB, 2021b). Adana ilinde seracılık faaliyetleri Ceyhan, Karaisalı, Karataş, Kozan, Seyhan, Yumurtalık ve Yüreğir ilçelerinde yapılmaktadır. Seraların dış yapısı genellikle plastik malzemeyle kaplıdır (Güllüler, 2007).

Mersin'de toplam çiftçi sayısı 61 bin kişi, ÇKS kayıtlı çiftçi sayısı 36 bin kişi, 3.2 milyon dekar tarım alanı (yüzölçümünün % 21'i), 983 bin dekar mera alanı, 248 bin dekar nadas alanı, 8.3 milyon dekar orman alanı, 12.7 milyon dekar sulanan alanı bulunmaktadır. İlde sebzeçilik ve örtüaltı yetiştiriciliği gelişmiş durumdadır. İhracata yönelik örtü altı meyve üretimi giderek yaygınlaşmaktadır. İklim şartlarının uygunluğu, tropik ve subtropik meyvelerin yetişebilmesi, toprak koşullarının elverişli olması, iç ve dış pazarlara ulaşım imkanı, tarımsal ihracatın % 40'a varan kısmının Mersin'de yapılması, sulama kaynaklarının zengin olması,

nemli iklim nedeniyle dekara verim oranının en üst seviyede olması bölgenin avantajları arasında sayılmaktadır (TOB, 2021c). Mersin ilinde faaliyet gösteren seralar batı kıyıları boyunca dağılım göstermektedir. Bölge iklim koşulları seracılık için uygun olmakla birlikte üretim tekniğinin yetersiz olması nedeniyle diğer bölgelerde olduğu gibi katma değeri düşük ürünler yetiştirilmektedir. Araştırmanın odak noktasında Adana ve Mersin’de ÇKS’ye kayıtlı örtüaltı üretim yapan çiftçiler yer almaktadır.

4.3.1 Üreticilerin demografik özellikleri

Araştırma alanında görüşülen üreticilerin %94.3’ü erkek, %5.7’si kadındır. Ortalama aile genişliği 3.8 kişi ($403/106=3.8$) olup; üreticilerin %67’si 3-4 kişiden oluşan ailelerde yaşamaktadır.

Üreticilerin yaş ortalaması 47.2 olup ; en küçük üretici 28, en yaşlı üretici ise 75 yaşındadır. Üreticilerin yarısı ilkokul mezunu iken sadece %14.2’si üniversite mezunudur (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6 Üreticilerin demografik özellikleri

Demografik Özellikler		Sayı	(%)
<i>Cinsiyet</i>	Erkek	100	94.3
	Kadın	6	5.7
	Toplam	106	100.0
<i>Eğitim durumu</i>	İlk	53	50
	Orta	14	13.2
	Lise	23	21.7
	Ön lisans/Lisans	15	14.2
	Y.lisans/Doktora	1	0.9
	Toplam	106	100.0
<i>Aile üye sayısı</i>	2 kişi	11	10.4
	3 kişi	27	25.5
	4 kişi	44	41.5
	5 kişi	20	18.9
	6 kişi	4	3.7
	Toplam	106	100.0

4.3.2 Örtüaltı tarım işletmelerinin tarımsal yapı özellikleri

Örtüaltı tarım işletmelerinin faaliyet süresi, yetiştirilen ürün, arazi büyüklüğü, arazi tasarruf şekli vb. tarımsal yapı özellikleri incelendiğinde; işletmelerin örtüaltı üretim faaliyetleri dışında da tarımsal faaliyette bulunduğu (63 işletme), örtüaltı tarım dışında meyve bahçesi (9 işletme), tarla bitkileri (50 işletme), tarla bitkisi ve meyve bahçesi birlikte (4 işletme) üretim yapıldığı görülmüştür. İlave olarak 2 üreticinin ticari amaçlı süt hayvancılığı yaptığı tespit edilmiştir.

İşletmelerin arazi genişlikleri incelendiğinde ; ortalama arazi genişliğinin 17,9 dekar olduğu, en küçük arazi genişliğinin 0.55 dekar, en büyük arazi büyüklüğünün ise 200 dekar olduğu saptanmıştır. İşletmelerin %67.9'u 0-7 oranda dekar arazi genişliğine sahiptir.

İşletmelerin arazi parça sayısı çoğunlukla (%76.4) 1-2 parçadan oluşmaktadır. İşletmelerin arazi tasarruf şekli %76.4 ile mülk işletmelerden oluşurken; işletmelerin ortalama faaliyet süresi 16.3 yıl olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin %46.2'si birden fazla ürün yetiştirirken, geriye kalanı tek ürün yetiştirmektedir. Yetiştirilen ürünlerden ilk sırada %22.6 ile domates yer almaktadır. İşletmelerin yaklaşık 2/3'ü (%64.2) plastik örtü kullanmaktadır.

İşletmelerin %36.79'u alçak tünel, %33.97'si yüksek tünel, %29.24'ü ise sera kullanmaktadır. İşletmelerin tarımsal yapı özellikleri ile ilgili bilgiler Çizelge 4.7'de verilmiştir.

Çizelge 4.7 İşletmelerin tarımsal yapı özellikleri

Özellikler	Sayı	(%)
Arazi büyüklüğü (da)	0-7	67.9
	8-20	7.6
	21-40	11.3
	41-80	6.6
	81-200	6.6
	Toplam	106
Arazi parça sayısı	1	37.8
	2	38.6
	3	13.3
	4	3.8
	5	0.9
	6	1.9
	7	0.9
	8	1.9
	15	0.9
Toplam	106	100.0
Arazi tasarruf şekli	Kira, Ortak	23.6
	Mülk	76.4
	Toplam	106
Faaliyet süresi	0-10 yıl	33.0
	11-20 yıl	34
	21-30 yıl	19.8
	31+ yıl	13.2
	Toplam	106
Son yılda üretilen ürün	Domates	22.6
	Hıyar	18.9
	Patlıcan	12.3
	Karma (kabak, karpuz, biber)	46.2
	Toplam	106
Örtüaltı malzemesi	Cam	35.8
	Plastik	64.2
	Toplam	106
Örtüaltı türü	Alçak tünel	36.79
	Sera	29.24
	Yüksek tünel	33.97
	Toplam	106

4.3.3. İşletme giderlerini karşılama şekli (kredi ve finansman)

Çalışmanın esas konusunu oluşturan finansmana erişim koşullarının incelendiği sorularda, tarım kredisi kullanan üreticilerin oranı %71 olarak saptanmıştır. Son 3 yıllık dönemde %64,4 üreticinin tarımsal kredi kullandığı, üreticilerin %41,6'sının teminat sorunları nedeniyle kredi kullanamadığı tespit edilmiştir. Kredi kaynağı, öncelikli olarak faiz oranlarının düşük olması (%63,9) ve teminat talebinin az olması veya hiç olmaması (%36,1) nedeniyle tercih edilmiştir . En çok tercih edilen kurumların Kamu Bankası %61,6 ve TTK %35,4 olduğu görülmüştür.

Üreticilerin kredi türü yönüyle işletme ihtiyaçları kredisini %94 ve yatırım kredisini %6 oranları ile kullandıkları görülmüştür. 6 üretici görüş bildirmemiştir (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.8 Üreticilerin tarımsal kredi tercihleri

Sorular		Sayı	(%)
Tarımsal kredi kullanım durumu	Evet	67	64.4
	Hayır	37	35.6
	Toplam	104	100.0
	Cevapsız	2	1.9
	Genel toplam	106	---
Kredi kullanmama nedeni	Teminat yetersizliği	15	41.6
	Öz sermayenin yeterli olması	21	58.4
	Toplam	36	100.0
	Cevapsız	70	66.1
	Genel toplam	106	---
Kredi kaynağını seçerken öncelikli tercih nedeni	Düşük faiz olması	62	63.9
	Teminat talebinin az olması veya olmaması	35	36.1
	Toplam	97	100.0
	Cevapsız	9	8.5
	Genel toplam	106	---
Tarımsal kredi kullanılan kaynak	Kamu bankası	61	61.6
	Tarım kredi kooperatifi	35	35.4
	Özel bankalar	3	3.0
	Toplam	99	100.0
	Cevapsız	7	6.7
	Genel toplam	106	---
Kullanılan kredi türü	İşletme kredisi	94	94
	Yatırım kredisi	6	6
	Toplam	100	100.0
	Cevapsız	6	5.7
	Genel toplam	106	---

Hazine destekli krediler konusunda bilgi sahibi olunmasına ilişkin cevaplar evet (64), hayır (11), kısmen (29) şeklinde verilmiştir, 2 üretici görüş bildirmemiştir. Hazine destekli kredi kullanan kişi sayısının 69 kişi olduğu görülmüştür.

Araştırmada kadınlara yönelik özel kredi uygulamalarında incelenmiştir. Buna göre; Kredilerde kadınlara özel uygulanan sübvansiyonlar

konusunda bilgi sahibi olunmasına ilişkin cevaplar evet %20.7, hayır %60.4, kısmen %17.0 şeklinde verilmiştir, 2 üretici görüş bildirmemiştir. Tarımsal kredilerde kadınlara özel uygulanan sübvansiyon oranının gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz? Sorusuna verilen cevaplara göre, katılıyorum (%45.7), nötr (48.6), katılmıyorum (5.7) şeklinde sıralanmıştır (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9 Kadınlara özel uygulanan sübvansiyon oranının gerekliliği

Cevaplar	Sayı	(%)
<i>Katılıyorum</i>	48	45.7
<i>Nötr</i>	51	48.6
<i>Katılmıyorum</i>	6	5.7
<i>Toplam</i>	105(*)	100.0

(*)Toplam 105 üretici görüş bildirmiş; % değerler görüş bildiren üreticiler üzerinden hesaplanmıştır.

Tarımsal kredi kartları konusunda bilgi sahibi olunmasına ilişkin cevaplar evet %51.8 , hayır %13.2 , kısmen %34.9 şeklinde verilmiştir.Kredi kartı kullanan üretici oranının %44.3 olduğu görülmüştür .

Tarımsal kredilerin faiz oranlarına ilişkin cevaplar çok uygun (2),uygun (40), nötr (9), uygun değil (47) , hiç uygun değil (5) şeklinde verilmiştir. Kredi vadeleri için kesinlikle yeterli (1), kesinlikte yetersiz (10), nötr (16), yeterli (46), yetersiz (32) şeklinde cevap verilmiştir (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10 Üreticilerin kredi faiz oranları ve vade hakkındaki görüşleri

Sorular ve görüşler		Sayı	(%)
Kredi faiz oranları	Çok uygun	2	1.9
	Uygun	40	38.9
	Nötr	9	8.7
	Uygun değil	47	45.6
	Hiç uygun değil	5	4.9
	Toplam	103	100.0
	Cevapsız	3	2.8
	Genel toplam	106	---
Kredi vadelerinin süresi	Kesinlikle yeterli	1	0.9
	Yeterli	46	43.9
	Nötr	16	15.2
	Yetersiz	32	30.4
	Kesinlikle Yetersiz	10	9.6
	Toplam	105	100.0
	Cevapsız	1	0.9
	Genel toplam	106	---

Banka tarafından belirlenen limitlerin yeterliliğine ilişkin cevaplar %31.1 evet, %67 hayır şeklinde verilmiş,2 kişi ise görüş belirtmemiştir. Son yıl için kullanılan kredi miktarının %64.2 oran ile 100 bin ₺'den az olduğu saptanmıştır. (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11 Üreticilerin son yıl kullandıkları kredi miktarı (bin TL)

Kredi miktarı	Sayı	(%)
<100	61	64.2
101-250	17	17.9
251-500	7	7.4
501-1000	4	4.2
1001 +	6	6.3
Toplam	95	100.0

*Toplam 95 üretici görüş bildirmiş; % değerler görüş bildiren üreticiler üzerinden hesaplanmıştır.

Kredi borçlarının zamanında ödenmesine ilişkin cevaplar evet %93.4 ve hayır %3.7 şeklinde verilmiş,3 üretici ise görüş bildirmemiştir. Kredi borçlarının zamanında ödenmemesinin başlıca nedenleri arasında en önemli nedenin maliyetlerin hesaplanandan fazla olması %34 ve ürün pazarlamasında yaşanan sorunlar %19.8 olarak gösterilmiştir. Son üç yıl içerisinde üreticilerin %92.4'ü kredi yapılandırması veya ertelemesinde bulunmamıştır. Yapılandırma faiz oranlarının uygunluğuna ilişkin olarak hiç uygun değil (16), nötr (57), uygun (9), uygun değil (21) şeklinde cevap verilmiştir.

Üreticilerin %92.4'ünün pandemi sürecinde gelirlerinin azaldığı ve %85.8'inin kredi ihtiyacının arttığı tespit edilmiştir. Bankalar tarafından kredi geri ödemeleri için sağlanan kolaylıkları kesinlikle yetersiz ve yetersiz bulan üretici %56.6 olduğu, kolaylık sağlandığı takdirde üreticilerin %67.9'unun üretimini artırılacağı tespit edilmiştir.

Tarım sigortası yaptırılmasına ilişkin soruda evet %67.9 ve hayır %31.1 şeklinde verilmiştir, ancak ısıtma sistemleri ve jeneratör gibi ekipmanların sigortalanmadığı %89.6 anlaşılmıştır. Hasar durumlarında TARSİM yetkililerine ulaşımda sorunlar yaşandığı (%55.6) ve TARSİM ödemelerinin zamanında yapılmadığı (%80.8), TARSİM yetkilileri tarafından hasar tespitlerinin gerçeğe uygun yapılmadığı (%86.6) tespit edilmiştir (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12 Üreticilerin TARSİM hakkındaki fikirleri

Sorular ve görüşler		Sayı	(%)
Hasar durumunda TARSİM'e ulaşım	Evet	15	15.1
	Hayır	55	55.6
	Kısmen	29	29.3
	Toplam	99	100.0
TARSİM ödemeleri zamanında yapılıyor mu	Evet	3	3.1
	Hayır	80	80.8
	Kısmen	16	16.1
	Toplam	99	100
TARSİM hasar tespit gerçek değere uygun mu	Evet	3	2.8
	Hayır	90	86.6
	Kısmen	11	10.6
	Toplam	104	100

Not: TARSİM'e erişim sorusuna 7, ödemelerin zamanında yapılıp yapılmadığı sorusuna 7, hasar tespit gerçek değere uygunluk sorusuna 2 üretici görüş bildirmekten kaçınmıştır. Yüzdeler hesaplamalar görüş bildiren üreticiler üzerinden oluşturulmuştur.

4.4. Örtü Altı Tarım Uygulamaları GZFT Analizi

Örtüaltı tarım uygulamalarına yönelik GZFT (SWOT) analizinin hazırlanmasında örtüaltı tarım arazilerinin katma değeri yüksek ürünleri yetiştirme potansiyeli, toprak veriminin yüksekliği, iklim şartlarının uygunluğu gibi yönleri ön plana çıkan unsurlardır. Bu çerçevede, Türkiye'nin örtüaltı tarım uygulamalarına ilişkin olarak güçlü ve zayıf yanları ile konuya ilişkin fırsat ve tehditler aşağıda sunulmuştur. Buna göre;

- Güçlü Yönler: Katma değeri yüksek ürün yetiştirme potansiyeli, toprak veriminin yüksek olması, ikinci ürün üretiminin olması, iklim şartlarının uygunluğu, bilgi sistemleri (ÖKS, ÇKS, TİK), ulaşım ağlarının gelişmiş olması.
- Fırsatlar: Etkin ve verimli arazi kullanımına yönelim, yüksek üretim devamlılığı, tarıma dayalı ihtisas OSB'lerin kurulması, yasal düzenlemeler, kurumlararası yüksek işbirliği imkanı, özel sektör yatırımlarının artması, pazara kolay erişim, proje bazlı yatırım imkanları.
- Zayıf Yönler: Toprak koruma ve geliştirmedeki eksiklikler, güncel bir üretim veri tabanı eksikliği, üretici muhasebe kayıtlarının eksikliği, güçlü bir arazi idaresi eksikliği, işletme masraflarının (enerji giderleri) yüksekliği, eğitim konusundaki yetersizlikler.
- Tehditler: Yapılaşma baskısı ve alternatif alan eksikliği, küresel ısınma, su kaynaklarının aşırı ve kontrolsüz kullanımı, tarıma dayalı sanayinin sorunları, işletme büyüklüklerinin küçük olması, şeklinde sıralanabilir.

Türkiye, farklı tarım ürünlerinin yetiştirilebildiği önemli bir üretim kapasitesine sahiptir. Mevcut üretim kapasitesine ilave olarak üretim potansiyelinin üst düzeye taşınması, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasıyla mümkün olacaktır. İlave olarak, tarım işletmelerinin yapısal sorunları, finansman konusunda özel ihtisas sahibi kurumların istenilen seviyede olmaması veya kurumsal organizasyonda görülen eksiklikler, ürün pazarlamasında yaşanan sorunlar sektörü olumsuz yönde etkilemektedir. Tarım sektörünün ulusal düzeyde ihtiyaçları karşılayan ve uluslararası düzeyde rekabet gücü yüksek seviyelere ulaşması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Tarım sektörü, iklim değişikliğinin neden olduğu etkilerden olumsuz yönde etkilenmektedir. Üretimden elde edilen gelirler genellikle mevsim döngüsüne bağlı olmakta ve mevsimsel verim kaybı veya ürün fiyatlarında görülen dalgalanmalar üreticilerin finansman ihtiyacını artırmaktadır. Maliyet, üretim geliri ve fiyat gibi değişkenlerin düzenli olarak takip edilmesi finansman açısından oldukça önemlidir.

Tarım sektöründe ekonomik etkinliğin sağlanması üreticilerin ve üretimin desteklenmesi koşuluna bağlıdır. İşletmelerin ihtiyaç duydukları finansmanın zamanında ve uygun koşullarda bankalar veya kooperatifler aracılığıyla sağlanması çok önemlidir. Ülkemizde önceki yıllarda sadece Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından sağlanan tarımsal krediler, 2000'li yıllardan itibaren özel bankaların tarım sektörüne yönelmeye başlamasıyla daha çok yaygınlaşmıştır (Küçükoğlu, 2019).

Tarım sektöründeki döngüsellik nedeniyle, finansman konusu oldukça önemli bir unsurdur. Üretim süreci döngüsünde, harcamalar finanse edilmelidir. Ancak, iklim koşullarının değişkenliği, öngörülemeyen mücbir sebepler, piyasa fiyatlarının istikrarsızlığı ve küçük ölçekli işletmelerin çokluğu gibi unsurlar daha fazla risk ve yüksek işlem maliyetlerine neden olmaktadır.

Tarım sektörü için finansal araçlara erişim tüm ekonomilerde hayati öneme sahiptir. Finansal açıdan gelişmiş ülkelerin tarım sektöründeki gelişmeyi diğer sektörlerdeki gelişmelerle eş zamanlı olarak sağladığı görülmektedir. Finans alanında gelişmeyi teşvik edici yeniliklerin sadece bankalar ile sınırlı kalmaması ve bu alanda yeni politikaların geliştirilmesi ayrıca önemlidir (Argun, 2016).

Tarım bankacılığında veya tarım kredilerinde dikkat edilmesi gereken en önemli konu başlıkları; bölgesel özellikler (iklim özellikleri, verim oranı, ürün çeşitliliği) ve bu özelliklere bağlı olarak yapılan analizler (kredi potansiyeli, bölge üretim potansiyeli, pazarlama olanakları) şeklinde sıralanmaktadır. Ancak,

bankaların kredi analiz yöntemleri konusunda nitelik ve nicelik bakımından sınırlı sayıda yayın bulunmaktadır.

Tarımın sürdürülebilirliği konusunda üreticinin ekonomik olarak desteklenmesi önemli bir konudur. Finansmanın ulaşılabilir ve maliyet olarak katlanılabilir olması gerekmektedir. Bu konuda devlet ve finans kuruluşlarına görevler düşmektedir.

Yapılan anket çalışmasında üreticilerle yüz yüze görüşme imkanı bulunmuş olup genel olarak faiz indirimli kredilerin de etkisi ile büyük arazilerde üretim yapan üreticilerin kamu bankası ile sübvansiyonlu işletme ve yatırım kredileri çalışması olduğu ama kredi kartı gibi teminatsız da erişebilecekleri ürünlerde özel bankaları tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak üreticiler kamu bankası ile teminatlı olarak çalışmak konusunda rahatsızlık duymamaktadır, uzun yıllardır verilen teminatların halen kredi çalışmalarında kullanıldığını belirtmişlerdir. Anket çalışmasında birkaç üreticinin yeni üretime başlaması, mevcutta bulunan ödeme düzensizliği gibi sebeplerle kredi kullanamadıkları belirtilmiştir.

Adana ve Mersin İllerinde örtü altı üretimi yapan üreticilerin sorunlarından bir diğeri ise alçak tünellerin bazı dönemlerde kaldırılması sonucu üreticilerin örtü altı kayıt sistemi kaydına sahip olamadığı dönemde ürünlerinin sadece çiftçi kayıt sisteminde sebze olarak görünmesi ve bu noktada örtü altı sebze üretimi için faydalanacakları tutarda krediye erişememeleridir. Bu durumda normalde daha fazla maliyeti olan üretici, talebinden daha az tutarda kredi almak zorunda kalmakta ve bu da üreticinin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamamaktadır. Bu gibi durumlarda üretici başka kişilerden veya daha yüksek faizli diğer bankalardan borçlanma gibi yöntemlerle aradaki farkı kapatmakta, bu da üreticinin daha fazla ve değişik vadelerde borçlanmasına sebep olmaktadır. Bu durum üreticinin nakit akışında düzensizlik yaratmaktadır. Tarım sektöründe ürünün satılıp nakde dönüşmesi süreci, sağlanan kredinin ödeme vadesi ile uyumlu olmak zorundadır.

Anket sonuçlarına göre küçük boyutlu arazilerde üretim gerçekleştiren çiftçilerin çoğunlukla Tarım Kredi Kooperatifleri ile çalıştığı görülmüştür. Sebebinin küçük alanlı ve çok hisseli arazilerin teminata alınması zor olduğu için kefalet veya teminatsız kredi kullanımından kaynaklandığı anlaşılmıştır.

2019 yılında başlayan ve halen tüm dünyada varlığını sürdüren Covid-19 salgını her sektörü olduğu gibi tarım sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Üreticilerle yapılan görüşmelerde üretilen sebzelerin Rusya pazarının kapalı olması sebebiyle satışında zorluklar yaşandığı belirtilmiştir. Aynı zamanda pandemi sürecinde sokağa çıkma yasaklarının uygulanmasının piyasadaki hareketliliği engellediği ve ürünlerin ederinin oldukça altına satıldığı bilgileri paylaşılmıştır.

Araştırmada yer alan sigorta konusunda TARSİM'in örtü altı üretimde don teminatını kapsama almadığı ve ayrıca hasar meydana geldiğinde yapılan ödemelerin yeterli olmadığı özellikle örtü altında ustalık ve işçilik giderlerinin çok yüksek olmasına rağmen hasar durumunda üreticiye ödenen bedellerin piyasa fiyatlarının çok altında olduğu belirtilmiştir. Sera için yapılan sigorta paketlerinde dere veya su yatağında olan seralar için su baskını ,eğimli arazide ise heyelan teminatı olmadığı bunların sigorta kapsamına dahil edilmesi taleplerinin olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak, tarım finansmanı konusunda uzman kurumların alternatif ürünler geliştirmesi, kredi analiz yöntemlerinde şeffaflığın sağlanması, kredilerin amacına uygun olarak kullandırılması, kredi kontrol uygulamalarında etkinliğin sağlanması, tarımsal üretimde kolektif uygulamalara yer verilmesi, finansal sürdürülebilirlik için tarım sigortasının yaygınlaştırılması ve menkul kıymet olarak değerlendirilmesi, etkin ve verimli arazi kullanımı uygulamalarına önem verilmesi, enerji maliyetlerinin düşürülmesi için alternatif veya yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim gibi birçok başlıkta çalışmalar yapılmalıdır.

Örtü altı üretim yapan ve bazı dönemlerde tünelleri kaldırmak durumunda kalan üreticiler için ÇKS ve ÖKS sistemlerinde düzenleme yapılarak üreticilerin ihtiyaçları kadar finansmana ulaşmalarında olanak sağlanmalıdır. Finansal kuruluşların krediler konusunda limitleri ve vadeleri üreticinin nakit akışına uygun oluşturması önem arz etmektedir.

Tarım sigorta paketlerinde seraların maliyetleride göz önünde bulundurularak sigorta ürünlerinin genişletilmesi ve ödemelerin piyasa koşullarına uygun yapılması, standart sigorta paketleri yerine üreticilerin istekleri doğrultusunda işletmeye ve ihtiyaçlarına özel paketlerin oluşturulması, iyileştirme çalışmaları üreticiler için daha güvenilir bir sistem oluşturulması açısından önem arz etmektedir.

Pandemi gibi öngörülemeyen durumlar için özellikle doğal gıda sektörünün öneminin gittikçe arttığı günümüzde üreticilerin pazarlama imkanlarının artırılması konusunda daha sistematik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Abdpourdallal, A. 2003. İzmir Yöresinde Örtüaltı Çilek ve Kesme Çiçek Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi, Üretici Tercihleri ve Faaliyet Sonuçlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.
- Adıgüzel, Ö. 2006. Tokat İli Turhal İlçesi Tarım İşletmelerinin Tarımsal Kredi Kullanım Durumları, Üreticiler Üzerine Etkileri, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Aksu, E. 2012. 2003-2011 Yılları Arasında Tarımsal Krediler İle Tarım Sektörü Arasındaki Nedensellik İlişkileri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Anonim,2021a.AçıkDersMalzemeleri.WebSitesi:https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/117040/mod_resource/content/0/6.hafta.pdf, (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Anonim, 2021b. Seracılık YatırımTeşvikleri.WebSitesi: <https://ulusalmusavirlik.com/seracilik-yatirim-tesvikleri.htm>,(Erişim Tarihi: 30.08.2021)
- Anonymous,2021a.PurposesofLoan.WebSitesi:<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/7/1942>, (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Anonymous, 2021b.Farmers Home Administration.Web Sitesi: <https://www.investopedia.com/terms/f/farmers-home-administration-fmha.asp>, (Erişim Tarihi: 15.08.2021)
- Anonymous, 2022a. Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken.Web Sitesi: https://www.bvr.de/About_us/Our_remit, (Erişim Tarihi: 08.01.2022)

- Argun, Ş. 2016. Tarımsal Sektörün Finansmanı. Tarım Türk Dergisi. Web Sitesi: <http://www.tarimturk.com.tr/yazar-tarimsal-sektorun-finansmanI-18.html>, (Erişim Tarihi: 18.08.2021)
- Arıcı, S. 2007. Türkiyede Tarımın Finansmanında Ziraat Bankasının Rolü, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Artukoğlu, M.M. 1993. Tarımsal Kredinin Tarım Sektörünün Gelişmesindeki Önemi ve Manisa Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımının Analizi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.
- Barış, Ö. 2007. Türkiye’de Ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Risk Yönetimi Ve Tarım Sigortalarının Ab’ne Uyumu Açısından Değerlendirilmesi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Barry, P.J., ROBISON, L.J. 2001. Agricultural Finance: Credit, Credit Constraints, And Consequences. Handbook of Agricultural Economics, V.1, (Edt, B. Gardner ve G. Rausser), Elsevier Science.
- Beserek, S. 2019. Sera Üreticilerinin Tarımsal Kredi Kartı Kullanımlarının İncelenmesi: Muğla İli Örneği, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Bulut, M.A. 2019. Kredi Analizinde Makine Öğrenmesi Kullanımı: Tarımsal Kredilerde Uygulama Örneği, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir.
- Cemalcılar, M. 2013. TKDS Tarım Kredileri Değerlendirme Sistemi. Tarım Finansmanı Gelişiyor Çalıştayı, İstanbul, <https://www.msmeturkey.com/tr/sonuclar/tarim-finansmani-gelisiyor-calistayi.html>

- Csbb, 2021a. Cumhurbaşkanlığı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı. Web Sitesi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Tarim_ve_GidadaRekabetciUretimOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf, (Erişim Tarihi: 03.08.2021)
- CSBB, 2021b. CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI. Web Sitesi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10_BitkiselUretim-2.pdf, (Erişim Tarihi: 03.08.2021)
- Çalışkan, R. 2019. Antalya İlinde Son 10 Yılda Doğal Afetlerden Zarar Gören Bitkisel Üretim Yapılarının Yapısal Yönden Etkisinin İncelenmesi ve Tarım Sigortası Destek Durumlarının Belirlenmesi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Dernek, Z., 2006. Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(1):1-12, Isparta.
- Dirkes, F. 2012. Tarımsal Müşteri Değerlendirme Programı. https://www.msmeturkey.com/fileadmin/msme/upload/pdf/Panel_2/Presentation_of_Client_Assessment_Tool_CAP_.pdf, İstanbul.
- Doğaka, 2015. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI. Web Sitesi: https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/wwwdogakagovtr_622_1k5143wg_seracilik-ortualti-bitki-yetistiriciligi-sektor-raporu-2015.pdf, (Erişim Tarihi: 03.08.2021)
- Doğan, Z., Arslan, S., Berkman, A.N. 2015. Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1): 29-41, Niğde.
- Ellinger, P.N., Penson Jr, J.B. 2014. Agricultural Finance, Encyclopedia of Agriculture and Food Systems, V.1
- Ellis, F. 1993. Agriculture Policies in Developing Countries, American Journal of Agricultural Economics (NAPC National Agricultural Policy Center, Training Materials Eds. Carlo Cafiero).

- Eraktan, G. 2007. AB’de Tarımsal Fiansman Yapısı ve Üretici Birlikleri, Türkiye Veterinerler Birliği Kongresi, S.5-6, İzmir.
- Erdaş, H. 2012. Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Rolü: Edirne Bölgesi Örneği, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tekirdağ.
- Ersoy, M., Özsoy, M.Ş. 2017. Tarım Finansmanının Kalkınmadaki Rolü ve Önemi: Bir Model Önerisi, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, C.12, S.47, ss.1-14
- Fao, 2021. Food And Agriculture Organization. Web Sitesi: <http://www.fao.org/faostat/en/#country/223>, (Erişim Tarihi: 05.08.2021)
- Feictinger, P., Salhofer, K., 2011. The Valuation of Agricultural Land and the Influence of Government Payments. Comparative Analysis of Factor Markets for Agriculture Across the Member States, Factor Markets Working Paper, Brussels.
- Fsa, 2021. Farm Service Agency. Web Sitesi: <https://www.fsa.usda.gov/programs-and-services/farm-loan-programs/>, (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Fsfm, 2012. Frankfurt School Of Finance & Management. Türkiye’nin Kalkınmada Öncelikli Bölgelerinde Tarım Finansmanına Erişim.
- Fırat, O. 1992. Türkiye’de Planlı Dönemde Tarımsal Krediler (1963-1990), Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- GÜL YAVUZ, G. 2010. Polatlı İlçesinde Üreticilerin Tarım Sigortası Yaptırmaya Karar Verme Sürecinde Etkili Olan Faktörlerin Analizi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Güllüler, F. 2007. Adana İli ve İlçelerindeki Seraların Yapısal Özelliklerinin İncelenmesi ve T.S.E Standartlarına Uygunluğunun Araştırılması. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

- Güngör, M. 2006. Türkiye’de Tarım Sigortası Uygulamaları ve Devlet Destekli Tarım Sigortası. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sigortacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Hatunoğlu, E.E., Eldeniz, F. 2012. 2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları, Sayıştay Dergisi, S:86
- Hüsmanlar, Y. 2011. Dış Kaynaklı Tarımsal Kredilerin Tarımsal Üretim Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- İkikat Tümer, E. 2004. Erzurum Merkez İlçe Köylerindeki Çiftçilerin Tarım Sigortası İle İlgili Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- İpek, E. 2013. Tarım Kredi Kooperatifleri’nde Tarımsal Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi Yöntemleri, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kan, M. 2002. Antalya İli Kumluca İlçesi Örtü Altı Sebze Yetiştiriciliğinde Tarım İlacı Kullanımında Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karabaş, S. 2004. Samsun İli Çarşamba İlçesinde Sebze Yetiştiriciliği Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Önemli Bazı Sebzelerin Maliyet ve Kararlılıklarının Belirlenmesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Karlı, B. 1996. Türkiye’de Tarımsal Kredinin Organizasyonu ve Kredi Kullanımındaki Gelişmeler. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, C:1, S:93, Adana.

- Kaya, S. 2016. Kısa Vadeli Tarımsal Finansmanda Teminat Sorunu: Özel Soğuk Hava Deposu Emanet Senetlerinin Teminat Olarak Kullanılabilirliği. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Keenan, M. 1986. Food Security Act of 1985: FMHA Farm Program Reforms, Originally published in South Dakota Law Review 31 S. D. L. R. 478.
- Kkb, 2021. Kredi Kayıt Bürosu. <https://www.kkb.com.tr/urunler/tarim-kredileri-degerlendirme-sistemi>, (Erişim Tarihi: 06.09.2021)
- Küçüköğlü, E. 2019. Tarımsal Kredilerin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Mülayım, Z.G. 2003. Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, S.44, Ankara.
- Nalinci, S. 2018. Amasya İlindeki Üreticilerin Riske Karşı Tutumları ve Tarım Sigortası Karar Sürecinde Etkili Olan Faktörlerin Analizi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tokat.
- Orhan , A ,2019. Konya İli Merkez İlçelerinde Ziraat Bankasından Kredi Kullanan Tarım İşletmelerinin Finansal Yapısının ve Sürdürülebilir Borçlanma Stratejisinin Belirlenmesi, Selçuk üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Özçelik, A., Güneş, E., Artukoğlu, M.M., 2011. Türkiye’de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları, https://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/157297d1a1ff043_ek.pdf
- Özvardar, B. 2019. Türkiye’de Tarımsal Finansman ve Kredi Uygulamaları: Tekirdağ İli Örneği, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Sevgican, A., Tüzel, Y., Gül, A., Eltez, R.Z. 1990. Türkiye’de Örtüaltı Yetiştiriciliği. Türkiye’de Sebze Yetiştiriciliğinin Gelişmesi, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Türkiye Zir.Müh.3.Teknik Kongresi, Ankara.

- Sumaytaoğlu, E.C., 2012. Osmanlı'da ve Türkiye'de Tarımsal Politikaların Tarihsel Gelişimi ve Uygulaması, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Şahin, A. 2016. Tarımsal Sektörün Finansmanı. Tarım Türk Dergisi. Web Sitesi: <http://www.tarimturk.com.tr/yazar-tarimsal-sektorun-finansmanI-18.html>, (Erişim Tarihi: 18.08.2021)
- Tarsim, 2021. Tarım Sigortaları Havuzu. Web Sitesi: https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subPage?_key_=0C006981E0842E8D6235913E60C5E9678606297AW1S47ONHBMHIRDKYD416062015, (Erişim Tarihi: 17.08.2021)
- Taşkıran, R. 2011. Türkiye'de Tarımsal Kredi Politikaları Uygulamaları, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tbb, 2021. Türkiye Bankalar Birliği. Web Sitesi: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistik-raporlar/59>, (Erişim Tarihi: 13.08.2021)
- Tob, 2021a. TC TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI. Web Sitesi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tarla-Ve-Bahce-Bitkileri/Ortu-Alti-Yetistiricilik>, (Erişim Tarihi: 05.08.2021)
- Tob, 2021b. TC TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI. Web Sitesi: https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/adana.pdf, (Erişim Tarihi: 18.08.2021)
- Tob, 2021c. TC TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI. Web Sitesi: https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/mersin.pdf, (Erişim Tarihi: 18.08.2021)
- Tczb, 2021. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI. Web Sitesi: <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/bankamiz-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 04.08.2021)

- Uzulu, M. 2012. Tarımsal Kredilendirme, Bankacılığın Diğer İş Kollarından Farklı mıdır? Türkiye’de Tarım Finansmanı Konferansı, İstanbul.
- Ünal, H. 2017. Çiftçilerin Tarım Sigortası Yaptırma Kararlarına Etki Eden Faktörler: Adana İli Örneği, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi, Adana.
- Ünlüer, M. 2014. Eskişehir İli Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımının Ekonomik Analizi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Varga, J., Sıpıczki, Z. 2015. The financing of the agricultural enterprises in Hungary between 2008 and 2011, *Procedia Economics and Finance*, 30, 923-931.
- Yang, W.Y. 1964. Zirai İşletmecilikte Tetkik ve Araştırma Metotları (Çeviren M.Talim) E.Ü .Matbaası,İzmir .
- Yazgı, F.E. 2017. Türkiye’de Tarım Sigortası Uygulamaları, Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Alternatif Model Arayışı, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Yekan, M.B.C. 2012. Türkiye’de Tarım Sigortası Uygulamasının Analizi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sigortacılık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi, İstanbul.
- Yılmaz, M.K. 2008. Dünya’da ve Türkiye’de Tarımsal Finansman: Türkiye İçin Model Önerisi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık Finans Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yola, E. 2019. Türk Bankacılık Sektöründe Tarımsal Krediler ve Etkinliği, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe YAVUZ AYDEMİR, İlk, orta ve lise öğrenimini Kozan'da tamamladı. 2011 yılında Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. 2012 yılında T.C. Ziraat Bankası'nda göreve başlamış halen görevine devam etmektedir.

EKLER

EK-1 Anket Formu

ANKET BİLGİLERİ

Anket No: İl: İlçe:

KİŞİ BİLGİLERİ

1) Yaşınız?

2) Cinsiyet? A) Erkek B) Kadın

3) Eğitim durumu? A) İlk B) Orta C) Lise D) Ön lisans/Lisans E)

Y.lisans/Doktora

4) Ailenizdeki toplam kişi sayısı (Evde yaşayan kişi sayısı)? ...

TARIMSAL FAALİYET VE İŞLETME BİLGİLERİ

5) Örtü altı üretimi dışında tarımsal faaliyetiniz var mı?

A) Evet Tarla Bitkileri Meyve Bahçesi B) Hayır

6) Ticari amaçlı hayvancılık faaliyetiniz var mı? A) Evet (Cinsini belirtiniz) B)

Hayır

7) İşletmenin en büyük (önemli) faaliyet alanı nedir? A) Örtü altı üretim B)

Diğerleri

8) Örtü Altı Faaliyet Bilgileri

Tarımsal Faaliyet Türü	Alan (da)	Arazi parçası sayısı	Arazi mülkiyeti (kira, ortak, mülk)	Faaliyet süresi (yıl)	ÖA ürün türü (son yıl üretimi yapılan)	ÖA malzemesi (plastik, cam)	ÖA yapı türü (malç, alçak t., yüksek t.)
Örtüaltı (ÖA) yetiştiriciliği							

BANKA VE KREDİ BİLGİLERİ

9) İşletme giderlerini karşılama şekli? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

- Öz sermaye Tarım kredisi 3.kişilerden borçlanma Aile bireyleri
 Diğer(açıklayınız)..

10) Son üç yıl içinde tarımsal kredi kullandınız mı (cevabınız evet ise 12.soruya geçiniz)? A) Evet B) Hayır

11) Tarımsal kredi kullanılmadı ise nedeni? A) Öz sermayenin yeterli olması
B) Krediler hakkında bilgi sahibi olunmaması C) Faiz duyarlılığı D) Teminat yetersizliği E) İstihbarat olumsuzluğu (Haciz, takip vb.)

12) Tarımsal kredi kullanılan kaynak? (En çok tercih edilen)

- A) Kamu bankaları B) Özel bankalar C) Tarım Kredi kooperatifi D) Diğer

13) Kredi kaynağını seçerken öncelikli tercih nedeniniz?

- A) Faiz oranlarının düşük olması B) Teminat talebinin az olması veya hiç olmaması

C) Bankanın / Kuruluşun yakınlığı D) Personelin tutum ve davranışları E)Diğer (açıklayınız).....

14) En çok çalıştığınız banka/kuruluş?

- A) Ziraat Bankası B) Denizbank C) İş Bankası D) Diğer(açıklayınız)....

15) Hangi tür kredi kullanılmıştır? A) İşletme ihtiyaçları B) Yatırım kredisi

16) Sübvansiyonlu (Hazine destekli) krediler hakkında bilginiz var mı?

- A) Evet B) Hayır C) Kısmen

17) Sübvansiyonlu (Hazine destekli) kredi kullandınız mı? A) Evet B) Hayır

18) Tarımsal kredilerde kadınlara özel uygulanan sübvansiyon oranı hakkında bilginiz var mı? A) Evet B) Hayır C) Kısmen

19) Tarımsal kredilerde kadınlara özel uygulanan sübvansiyon oranının gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz? A) Kesinlikle katılmıyorum B) Katılmıyorum C) Nötr D) Katılıyorum E) Kesinlikle katılıyorum

20) Tarımsal Kredi kartları hakkında bilginiz var mı? A) Evet B) Hayır C) Kısmen

- 21) Tarımsal kredi kartı kullanıyor musunuz? A) Evet B) Hayır
- 22) Tarımsal kredilerin faiz oranları uygun mu?
A) Hiç uygun değil B) Uygun değil C) Nötr D) Uygun E) Çok uygun
- 23) Tarımsal kredilerin vadesi ödemeler için yeterli mi?
A) Kesinlikle yetersiz B) Yetersiz C) Nötr D) Yeterli E) Kesinlikle yeterli
- 24) Bankanızın sizin için oluşturduğu limitlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? A) Evet B) Hayır
- 25) Son yıl için kullanılan kredi miktarı (bin TL)?
A) 0-100 B) 101-250 C) 251-500 D) 501-1000 E) 1001 +
- 26) Son yıl için kullanılan kredinin vadesi (ay)?
A) 1-12 B) 13-24 C) 25-36 D) 37-60 E) 61 +
- 27) Kredi borçlarınızı zamanında ödeyebiliyor musunuz? A) Evet B) Hayır
- 28) Kredi borçlarınızın zamanında ödenememe başlıca nedeni? A) Vade-Hasat zamanı uyumsuzluğu B) Ürün pazarlamasında yaşanan sorunlar C) Yapılandırma / Erteleme olanaklarının cazip olması D) Maliyetlerin hesaplanandan fazla olması E) Diğer (açıklayınız)....
- 29) Son üç yıl içerisinde yapılandırma veya erteleme yaptınız mı? A) Evet B) Hayır
- 30) Yapılandırma faiz oranları uygun mu ?
A) Hiç uygun değil B) Uygun değil C) Nötr D) Uygun E) Çok uygun
- 31) Pandemi sürecinde gelirleriniz ne yönde etkilendi ?
A) Arttı B) Değişmedi C) Azaldı
- 32) Pandemi nedeniyle kredi ihtiyacınız arttı mı?
A) Evet (Açıklayınız)... B) Hayır (Açıklayınız)...
- 33) Pandemi nedeniyle bankalar tarafından kredi geri ödemelerinde sağlanan kolaylıkları yeterli buluyor musunuz?
A) Kesinlikle yetersiz B) Yetersiz C) Nötr D) Yeterli E) Kesinlikle yeterli
- 34) Tarımsal kredilere erişimde ve geri ödemelerde kolaylıklar sağlanırsa tarımsal üretiminize yansımaları ne şekilde olur? A) Arttırırım B) Değişmez

- 35)** Kredi kullanırken Tarsim sigortası yaptırdınız mı? A) Evet B) Hayır
- 36)** Ekipmanlarınız (ısıtma sistemleri, jenaratör vb) sigortalı mı?
A) Evet B) Hayır C) Kısmen (belirtiniz).....
- 37)** Hasar durumunda Tarsim yetkilileri ile kolayca irtibat sağlayabiliyor musunuz?
A)Evet B) Hayır C) Kısmen
- 38)** Hasar durumunda Tarsim tarafından ödemeler zamanında gerçekleşiyor mu?
A) Evet B) Hayır C) Kısmen
- 39)** Tarsim yetkilileri tarafından yapılan hasar tespitlerinin gerçek değerlere uygun olduğunu düşünüyor musunuz? A) Evet B) Hayır C) Kısmen
- 40)** Ankette yer almayan eklemek istediğiniz sorun, öneri, konu var mı?
A) Evet (açıklayınız)..... B) Hayır
- <<ANKETE KATILDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.**